

JONGE HISTORICI SCHRIJVEN GESCHIEDENIS

PIETER VAN RIJ

Fats, flaneurs en *fashionables*

Fats, flaneurs en *fashionables*

Verskillende gezichten van het dandyisme in Nederland

© 2011, Pieter van Rij

Uitgave van Jonge Historici Schrijven Geschiedenis, Amsterdam

Publicatienummer 30

Redactie: Annelies de Koning

Afbeelding voorblad: Pieter van Rij

Ontwerp en opmaak: Daan van Schijndel

www.jongehistorici.nl

Inhoudsopgave

Inleiding	2
1. Oertypen van de dandy	11
2. De dandy in de Nederlandse literatuur (1839-1850)	22
3. De dandy in Nederlandse kranten (1820-1850)	56
4. De dandy in de Nederlandse literatuur (1850-1870)	62
5. De dandy in Nederlandse kranten (1850-1870)	76
Conclusie	80
Literatuurlijst	84

Inleiding

'Dandy' is in de tegenwoordige tijd een veelgebruikt begrip voor een goedgeklede en ijdele man. Een greep uit modebladen en affiches op straat, waarop extravagant geklede jongemannen worden afgebeeld, toont aan dat de dandy nog steeds een actueel verschijnsel is. Toch is dit fenomeen al meer dan twee eeuwen oud.

Aan het begin van de negentiende eeuw verschenen dandy's voor het eerst in Groot-Brittannië en Frankrijk. Het ging hier om bepaalde kringen van mannen, meestal in hun twintiger jaren, die zich door middel van hun afwijkende gedrag tegen hun directe omgeving afzetten. Zo kleedden zij zich overdreven chique en hielden zij er alleen voor andere dandy's begrijpelijke manieren op na, waarbij het uitstralen van een elitaire houding hun streven was. Dandy's identificeerden zich duidelijk met de adel en toonden dat door middel van deze distinctieve gedragscodes, die vooral in de door hen zo vaak bezochte salons tot uiting werden gebracht.

De onderscheidingsdrang van de dandy drong, behalve in Groot-Brittannië en Frankrijk, ook door in andere landen. Zo werd het verschijnsel in Nederland opgepikt in de jaren dertig van de negentiende eeuw en ging het hier een eigen, specifiek Nederlands, leven leiden. De arrogantie en de ijdelheid van de dandy werden daarbij al snel spreekwoordelijk, wat terug is te vinden in typisch Nederlandse benamingen voor dit mannelijke fenomeen, zoals 'kwast', 'nurks', 'praalhans', 'saletjonker', 'salonheld' of 'snoever'.

De dandy nam in de negentiende eeuw verschillende vormen aan. Zo was de leeghoofdige fat beduidend oppervlakkiger dan de meer filosofische flaneur, terwijl de term *fashionable* kon slaan op eenieder die een meer dan gemiddelde aandacht besteedde aan zijn uiterlijk. De benaming *lion* kon worden gehanteerd voor praktisch iedere dandy en zo waren er nog talloze andere synoniemen waarmee het exclusieve heerschap werd aangeduid.

Het doel van dit werkstuk is een beeld te geven van de manier waarop er in Nederland tegen het fenomeen van de dandy werd aangekeken in de periode 1820-1870. Aangezien de dandy in deze periode veelvuldig werd gebruikt als een stereotype in de Nederlandse literatuur en kranten, is er gekozen voor een onderzoek naar de beeldvorming van de dandy in deze twee typen bronnen. De volgende alinea's zullen meer vertellen over de staat van het Nederlandse onderzoek omtrent dit thema. Hier zullen de toelichting op bovengenoemde periodisering en deze typen bronnen in naar voren worden gebracht.

Het dandyisme in Nederland is, in vergelijking met het onderzoek naar het dandyisme in het buitenland, nog nauwelijks belicht als een op zichzelf staand onderwerp. Het onderzoek wordt tot op heden voor een groot gedeelte ingenomen door studies over Nederlandse dandy's van vlees en bloed, waartoe met name biografieën over schrijvers als Louis Couperus, Lodewijk van Deyszel en andere bekende dandy's van eigen bodem kunnen worden gerekend. Hoewel het aspect van het dandyisme in dergelijke publicaties vaak sterk vertegenwoordigd is, wordt het echter niet behandeld als een apart thema.

Over het specifieke Nederlandse dandyisme is tot op heden slechts één publicatie verschenen, de bundel *De dandy of de overschrijding van het alledaagse*, die werd samengesteld door André Hielkema en die werd uitgebracht in 1989. Deze bloemlezing, waaraan verschillende schrijvers hebben meegewerkt, bestaat uit verschillende, los van elkaar staande onderwerpen en beschrijvingen van personen, die onder de gemeenschappelijke noemer van het dandyisme zijn samengebracht.¹ De samensteller is uitgegaan van een 'brede' interpretatie van de dandy, wat betekent dat de geschiedenis van de dandy, die aanvangt rond het jaar 1800, pas eindigt in de jaren tachtig van de twintigste eeuw. Hielkema legt veel nadruk op de internationale context. Hij geeft daarbij duidelijk aan dat het Nederlandse dandyisme niet oorspronkelijk was, omdat het grotendeels was ontleend aan 'grote'

---

¹ A. Hielkema, *De dandy of de overschrijding van het alledaagse* (Amsterdam 1989).

voorbeelden uit Groot-Brittannië en Frankrijk, zoals de oertypen van de dandy die worden beschreven in hoofdstuk één.

Interessant is dat het zwaartepunt van deze publicatie ligt op het tijdperk van het fin de siècle in Nederland, ongeveer tussen 1890 en 1910. Louis Couperus, Lodewijk van Deyssel en de tekenaar Karel de Nerée tot Babberich, die met name in deze decennia productief waren, krijgen ieder zelfs een speciaal aan hen gewijd hoofdstuk toebedeeld. Door de sterke nadruk die op deze manier op de periode van het fin de siècle wordt gelegd, krijgt de lezer de indruk dat het dandyisme in Nederland pas bekendheid kreeg in de jaren tachtig van de negentiende eeuw.

Dit is echter incorrect. De dandy was in Nederland immers al veel eerder bekend. In de jaren twintig van de negentiende eeuw werd er in de Nederlandse pers al sporadisch bericht over het zich in het buitenland manifesterende dandyfenomeen, dat gedurende dit decennium met name in Groot-Brittannië hoogtijdagen vierde. Een duidelijk verschil tussen het dandyisme van het fin de siècle en de manier waarop het verschijnsel een halve eeuw daarvoor al was vertegenwoordigd in Nederland, is dat er in Nederland rond de eeuwwisseling verschillende bekende dandy's van vlees en bloed rondliepen, terwijl de dandy in de jaren veertig daarentegen bijna uitsluitend werd vertegenwoordigd door de beeldvorming van dit type man in de Nederlandse literatuur en kranten. Vanaf de jaren dertig betraden dandy's het toneel als vaste spelers in de Nederlandse literatuur en kranten.

Zo verscheen in 1839 van de hand van Nicolaas Beets de beroemde verhalenbundel de *Camera obscura*, waarmee een groot publiek voor de eerste keer in Nederland kennismakte met figuren die te herkennen waren als dandy's. Voorbeelden van dandy's uit de Engelse en Franse letterkunde, die meestal al hun oorsprong vonden in

de jaren twintig van de negentiende eeuw, vonden aan het einde van de jaren dertig navolging in dit ‘meesterwerk van Nederlandse bodem’.²

De eerste dandy’s die zich in Nederland voordeden waren dus fictief. In vergelijking met het buitenland is naar deze fictieve dandy’s van Nederlandse bodem echter nog maar weinig onderzoek gedaan. In haar publicatie over het negentiende-eeuwse dandyisme in Frankrijk, *Le dandysme littéraire*, uit 2009, besteedt de Franse schrijfster Karin Becker veel aandacht aan de Franse literaire representaties van de dandy. Deze fictieve dandy’s kwamen veelvuldig voor in werken van schrijvers als Honoré de Balzac, François-René de Chateaubriand, Stendhal en Eugène Sue.³ Uit Beckers onderzoek blijkt hoe belangrijk deze fictieve personages zijn geweest voor de beeldvorming van de dandy in Frankrijk.

Een vraag die het, volgend uit dit Franse onderzoek, waard is om nader te worden onderzocht is of aan fictieve dandy’s uit de Nederlandse literatuur een gelijkwaardige betekenis kan worden verleend als aan hun Franse evenbeelden. De *Camera obscura* is een voor de hand liggende bron om hierop een antwoord te kunnen vinden. De gebundelde opstellen van Beets zijn immers niet alleen de geschiedenis ingegaan als een ‘standaardwerk in de Nederlandse literatuur’, ook hebben de verschillende dandy’s die erin worden beschreven bijgedragen aan de popularisering van fictieve dandy’s die sindsdien terug te vinden zijn in de Nederlandse literatuur. Zoals uit hoofdstuk twee kan worden afgeleid, vond Beets hierin dan ook veel navolging van andere schrijvers van zijn generatie.

Tot zover kan er dus in het onderzoek naar het Nederlandse dandyisme een onderscheid worden gemaakt tussen twee categorieën:

---

² Zo legt Elisabeth Jongejan in haar proefschrift over de negentiende-eeuwse humor-‘cultus’ in Nederland een verband tussen de *Camera obscura* en de Engelse *fashionable novels* uit de jaren 1820. Hieruit blijkt onder andere dat Beets zich in het personage Van der Hoogen, een duidelijk herkenbare dandy die in hoofdstuk twee uitvoerig aan bod zal komen, liet inspireren door een sterk gelijkend personage uit Edward Bulwer-Lyttons *Pelham*, een beroemde *fashionable novel*; E. Jongejan, *De humor-‘cultus’ der romantiek in Nederland* (Zutphen 1933) 431.

³ K. Becker, *Le dandysme littéraire en France au XIXe siècle* (Orléans 2010) 46-77.

enerzijds persoonlijke verhalen over Nederlandse dandy's van vlees en bloed, anderzijds de verschillende belichamingen van de dandy in de Nederlandse literatuur en kranten. Individuele dandy's als Couperus, Van Deyssel en De Nerée kunnen, resulterend uit hun vergevorderd individualistische inslag, verantwoordelijk worden gehouden voor zeer persoonlijke invullingen van een specifiek Nederlands exclusivisme.⁴ Deze - in hun persoonlijke levensstijl doorgevoerde - unieke interpretaties van het dandyisme kunnen echter niet gemakkelijk worden herleid tot een duidelijk historisch patroon. In tegenstelling tot deze eenlingen liggen er echter aan de representaties van de dandy in de Nederlandse literatuur en kranten vaak wel duidelijk herkenbare patronen ten grondslag.

In veel gevallen zal immers blijken dat de rol die in de literatuur aan de dandy werd gegeven, is te verklaren vanuit de cultuurhistorische context van de negentiende eeuw. In deze eeuw was kunst immers in hoge mate in de samenleving geïntegreerd, waarbij de dandy juist vaak fungeerde als een stereotypische tegenhanger van wat in dit tijdsgewricht meestal te boek stond als sociaal wenselijk gedrag. Overigens stond, gedurende de tijdsspanne van vijftig jaar tussen 1820 en 1870, de tijd niet stil. Om die reden zal er ook aandacht worden besteed aan het aspect van ontwikkeling tussen de jaren twintig en zeventig van de negentiende eeuw.

Literaire representaties van de dandy blijken vaak verbonden te zijn met de manier waarop er in de negentiende eeuw werd gedacht over brede maatschappelijke thema's. De historici Remieg Aerts en Henk te Velde besteden in de bundel *De stijl van de burger*, die in 1998 van hun hand verscheen, aandacht aan het doorgronden van typisch Nederlandse vormen van 'burgerlijkheid'.⁵ Aan de hand van een specifiek gebruik van deze term wordt duidelijk dat de maatschappij in de negentiende eeuw omkaderd was door een geheel aan normen en

---

⁴ A. Hielkema, *De dandy of de overschrijding van het alledaagse* (Amsterdam 1989) 95-145.

⁵ R. Aerts en H. te Velde, *De stijl van de burger* (Kampen 1998).

waarden waarbinnen de Nederlandse staatsburger diende te voldoen aan een zeker maatschappelijk verwachtingspatroon.

Aan de basis van de burgerlijke samenleving stond het traditionele rollenpatroon. Dit hield niet alleen in dat de wereld van de man, respectievelijk de vrouw, was onderverdeeld in strikt gescheiden sferen, ook diende men als burger de specifiek mannelijke, of vrouwelijke, verplichtingen na te komen die door de maatschappij aan hem of haar werden opgelegd. Zo werden daadkracht, gevoel voor verantwoordelijkheid en de positie van kostwinner beschouwd als typisch mannelijke eigenschappen.

Aangezien Nederland hierin niet veel verschilde van omringende Europese landen kunnen ook buitenlandse studies duidelijkheid verschaffen omtrent deze 'traditionele' interpretatie van het begrip mannelijkheid. Een voorbeeld van een bekende Britse *gender study* is het in 1995 verschenen *Dandies and desert saints. Styles of Victorian manhood*, door James Eli Adams. Interessant is dat de auteur van deze publicatie aan dandy's een opvallend maatschappijkritische rol toeschrijft.⁶ Zo boden dandy's in Groot-Brittannië, waar het dandyisme meer dan in Nederland een geïstitutioniseerd fenomeen was, in de negentiende eeuw een tegenwicht aan het burgerlijke leven, dat door hen vaak als een onaangenaam keurslijf werd beschouwd. Dandy's vielen vaak buiten het traditionele rollenpatroon, omdat zij in de meeste gevallen niet voldeden aan de traditioneel-burgerlijke verplichtingen die door de samenleving van hen werden verlangd. Als gevolg viel de dandy in zekere zin ook buiten de maatschappij, wat een mogelijke verklaring is voor de verwevenheid in Nederland tussen de respectieve werelden van de dandy en die van de student, wat met name in de jaren veertig duidelijk naar voren komt. Aangezien de student immers nog niet aan het 'echte' leven is begonnen, ervaart deze een ongeëvenaarde

---

⁶ J.E. Adams, *Dandies and desert saints. Styles of Victorian manhood* (New York 1995). Een andere, in dit geval Franse, *gender study* is: A.M. Sohn, '*Sois-un homme!* La construction de la masculinité au XIXe siècle' (Parijs 2009). Hierin blijkt dat in het negentiende-eeuwse Frankrijk bepaalde ideeën dominant waren over de manier waarop een man zich naar buiten toe presenteerde, waar elementen als verantwoordelijkheid en het kostwinnerschap toe gerekend kunnen worden.

mate van vrijheid. Waarschijnlijk voelden leden van bepaalde, met name belezen studentenkringen in Nederland zich om die reden aangetrokken tot het dandyisme. Het verband tussen de student en de dandy is overigens een bij uitstek Nederlands verschijnsel.

Ongeacht de rol die Adams in zijn boek aan de dandy als ‘maatschappelijk geweten’ toevertrouwt, konden dandy’s in het Victoriaanse Groot-Brittannië in het algemeen toch vooral rekenen op afkeuring. De voorbeelden van Nederlandse krantenberichten die in hoofdstuk drie aan bod zullen komen tonen aan dat er, evenals in Groot-Brittannië, ook in Nederland duidelijke ideeën bestonden over de manier waarop men zich als man diende te gedragen. De dandy was daarbij in de meeste gevallen juist een toonbeeld van hoe men zich niet moest gedragen.

Met name in de jaren 1830-1850 werd de dandy, zowel in de Nederlandse literatuur als kranten, neergezet als een dergelijk ‘verkeerd voorbeeld’. Dit negatieve beeld over de dandy veranderde vanaf de jaren vijftig vervolgens geleidelijk. In de jaren zestig leek het er zelfs op dat de eerder nog zo rebelse dandy was geworden tot een product van de burgerlijke maatschappij. Dit kwam vooral tot uiting in het feit dat verschillende representaties van dandy’s in de literatuur van de jaren zestig, om inhoudelijk op deze personificaties van de dandy in te gaan, er huwelijksplannen op nahielden. Over deze ontwikkeling zal in hoofdstuk vier verder worden uitgeweid.

Tot zover is de stand van zaken in zowel het Nederlandse als het internationale onderzoek naar de dandy duidelijk. Ook is helder dat er, in het geval van de periode 1820-1870, nog maar weinig bekend is over het Nederlandse dandyisme, hoewel deze periode als voorgeschiedenis van het fin de siècle in Nederland zeker interessant genoeg is. Over de bronnenkeuze kan echter nog het één en ander worden toegelicht. Zoals bekend is immers de keuze gevallen op het gebruik van een selectie aan bronnen uit de Nederlandse literatuur en kranten.

De meerwaarde van het gebruik van de Nederlandse literatuur als bron is enerzijds dat deze, vooral als het gaat om de jaren veertig, meer dan kranten uit dezelfde periode rijk is aan dandy’s. Anderzijds is het

gebruik van romans en andere 'verhalende' genres in de letterkunde bij uitstek een geschikt middel tot het doorgronden van de manier waarop dandy's in het gewone leven minder expliciet tot uiting kwamen. Zo was het een romanschrijver toegestaan om de door hem beschreven dandy extravaganter, ijdel of gemener te laten zijn dan de dandy's van vlees en bloed, die vaak in de kranten beschreven werden. De schrijver van een roman is immers niet afhankelijk van het doel dat de journalist in principe na zou moeten streven: het zo realistisch mogelijk weergeven van een bepaalde gebeurtenis. Zo stond het een romanschrijver ook vrij om zijn persoonlijke kritiek op het verschijnsel van het dandyisme door middel van fictieve personages tot uiting te brengen. Op deze manier konden in de realiteit minder duidelijk aanwijsbare negatieve aspecten van de dandy door een schrijver, indien deze de intentie had zijn lezerspubliek te waarschuwen voor kwaadaardige dandy's, toch tot uiting worden gebracht.

Daarentegen geven Nederlandse kranten een helder beeld over de manier waarop er in de werkelijkheid, dus niet in de wereld van fictieve personificaties van de dandy, over dit fenomeen gedacht en geschreven werd. Meestal ging het in deze berichten om buitenlandse dandy's van vlees en bloed, vermoedelijk omdat het verschijnsel zich in Nederland niet genoeg in het openbaar had voorgedaan om in Nederlandse kranten tot het onderwerp te dienen van een artikel.

Nu de keuzes voor de periodisering 1820-1870 en het gebruik van de Nederlandse literatuur en kranten als bronnen duidelijk zijn gemaakt, volgt hieronder als leidraad van dit werkstuk tenslotte nog de hoofdstukindeling.

In hoofdstuk één zullen verschillende 'oertypen' van de dandy aan bod komen die in Nederland hun sporen hebben achtergelaten. Deze typen hebben de fundamenteen gelegd voor het internationale verschijnsel van de dandy en zijn dermate belangrijk geweest dat ze nog lange tijd hun invloed op latere typen dandy's hebben behouden. Dit komt terug in de verschillende beeldvormingen van de dandy in de Nederlandse literatuur en kranten.

In hoofdstuk twee zullen de representaties van de dandy in de Nederlandse literatuur in de periode 1839-1850 aan bod komen. De literaire jaren veertig zijn een grote schat aan fictieve dandy's. Om die reden is het een extra lang hoofdstuk geworden. In deze literaire representaties is een sterk moralistische en kritische ondertoon te bespeuren, hetgeen, zo zal worden aangetoond, in hoge mate in overeenstemming is met de door calvinisme en burgerlijkheid gekenmerkte samenleving die Nederland toen was.

In hoofdstuk drie zal worden gekeken naar de wijze waarop de dandy in de periode 1820-1850 in de Nederlandse kranten werd neergezet. Het zal blijken dat verschillende vooroordelen rond dit type zijn ontstaan door stereotypen rond de dandy die in de kranten veelvuldig werden gepubliceerd.

In hoofdstuk vier zal de dandy worden belicht zoals deze zich in de Nederlandse letterkunde voordeed in de periode 1850-1870. Hoewel de dandy, na zijn hoogtijdagen in de literatuur van de jaren veertig, in de jaren vijftig aanzienlijk minder aanwezig was, blijkt dat hij als gehanteerd type bij verschillende schrijvers zo nu en dan toch terugkwam. Het is opvallend dat de dandy in deze periode vaak een maatschappelijk wat meer geaccepteerd fenomeen wordt. Na een onstuimig studentenleven, gegoten in een dandyistische verschijningsvorm, volgt daarna een keurig gezinsleven zonder uitpattingen. Het dandyisme kan in dit licht vooral worden beschouwd als een tijdelijke uitlaatklep voor jeugdig exclusief gedrag tegen de gezeten machten, waarna men 'tot zijn zinnen komt'.

In hoofdstuk vijf zal worden ingegaan op de manier waarop de dandy werd weergegeven in de Nederlandse kranten in de jaren vijftig en zestig. Het verminderde gebruik van het type van de dandy is ook hier een ontwikkeling die in het oog springt. Niettemin blijkt dat de 'stille' jaren vijftig en zestig hebben aangezet tot de heropleving van de dandy aan het einde van de jaren zeventig.

De conclusie zal de vorm hebben van een epiloog, aangezien het verhaal over de dandy niet is gestopt na 1870 en het onder de Tachtigers zelfs een nieuwe bloei heeft doorgemaakt.

1 Oertypen van de dandy

De reeds in de inleiding toegelichte bundel *De dandy of de overschrijding van het alledaagse* introduceert de lezer op een bijzonder kleurrijke en goed gedocumenteerde wijze tot de geschiedenis van de dandy, vanaf zijn beginjaren rond 1800 tot op heden. Dat de in de bundel zo goed beschreven vroege jaren van het dandyisme van groot belang zijn geweest, blijkt uit de ontwikkeling gedurende deze jaren van drie oertypen van de dandy, die bepalend zijn geweest voor de verdere geschiedenis van dit excentrieke type man.

In het eerste hoofdstuk van de bundel wijdt Annemarie Heijkoop aandacht aan deze beginjaren, ongeveer van 1800 tot aan 1835. Het ontstaan van het dandyisme wordt door haar verklaard als de belichaming van 'een gesublimeerde en virtuoze versie van het oude aristocratische ideaal van de hoveling, dat door de opkomende macht van de burgerij gedoemd was te verdwijnen'.⁷ De dandy wordt hier genoemd als een verschijnsel dat voortkwam uit twee verschillende ontwikkelingen, ten eerste de vermindering van adellijke privileges en ten tweede de burgerij als opkomende macht. Met name vroege dandy's voelden een sterke verbondenheid met de aristocratie. De manier waarop deze verbondenheid door hen tot uiting werd gebracht wordt door Heijkoop als volgt omschreven:

De superieure hooghartigheid van de dandy, zijn elegantie en koelbloedigheid, en ook zijn volstrekt ijdele en ledige levenswijze deden denken aan het ouderwetse aristocratische ideaal. Maar anders dan de traditionele edelman, die het principe dat adel verplicht nog hoog in het vaandel had staan, leefde de dandy uitsluitend voor zichzelf en was hij het toonbeeld van egoïstisch individualisme.⁸

---

⁷ A. Heijkoop, 'Beau Brummell in leven en letteren', in: A. Hielkema, *De dandy of de overschrijding van het alledaagse* (Amsterdam 1989) 11.

⁸ Ibidem 12.

Het dandyisme is om die reden te verklaren als een tweeledige uiting van verzet, enerzijds gericht tegen de burgerij door het etaleren van excentriek gedrag en anderzijds tegen de adel door zich aristocratischer voor te doen dan de adel zelf. Er wordt in de bundel een beeld geschetst van de dandy als een figuur die nogal veranderlijk van karakter was en die met de veranderende wereld om hem heen telkens voor nieuwe uitdagingen kwam te staan, maar waarbij de identificatie met de adel, of in ieder geval met een denkbeeldige adel, bleef.

Opvallend is dat er ondanks deze onderhevigheid aan verandering tegelijkertijd een sterk aanwezige continuïteit te bespeuren valt, omdat de dandy wilde voldoen aan een 'oertype' dandy dat terug valt te leiden tot de uit Groot-Brittannië afkomstige stamvader van het dandyisme, de legendarische Beau Brummell.⁹ De invloed van Brummell als 'koning der dandy's' en, zoals Heijkoop het zo mooi verwoordt, '*arbiter elegantiarum* over het Londense society-leven', is zo groot geweest dat hij na zijn leven tot een mythe geworden is en de hele negentiende eeuw lang, toen hij al lange tijd dood was, het grote voorbeeld bleef op het gebied van het dandyisme.¹⁰

Afgezien van Brummell komen ook andere verschijningsvormen van de dandy in aanmerking voor het stempel 'oertype'. Deze zijn immers bepalend geweest voor de Nederlandse beeldvorming van de dandy en zullen daarom verderop in dit hoofdstuk aan bod komen. Omdat Brummell als eerste proto-dandy echter zo ontzettend belangrijk is geweest, volgt allereerst over hem een korte levensbeschrijving.

Beau werd in 1778 geboren als George Bryan Brummell. Op de middelbare school wist hij al de aandacht te trekken door zijn uiterlijk, waar hij veel zorg aan besteedde. Vanaf zijn twintigste was hij bezig een groeiende autoriteit op het gebied van kleding te worden. Zijn reputatie was gevestigd vanaf het moment dat hij reeds op jonge leeftijd de Britse kroonprins tot zijn beschermheer kon rekenen en hij, voor een bepaalde tijd, één van diens hovelingen was. Afgezien van het feit dat hij al zo vroeg de juiste mensen had leren kennen om zijn persoonlijke succes

---

⁹ Ibidem 15-18.

¹⁰ Ibidem 14.

zeker te stellen, was zijn drang naar originaliteit een belangrijke eigenschap die hem het pad wees naar succes en hem onderscheidde van vele anderen.

De geheel eigen manier waarop Brummell zich kleepte was volgens een beschrijving van Heijkoop als volgt. Hij droeg een blauwe linnen jas met een hoge kraag en afhangende panden, die smal was aan de taille. Daarboven droeg hij een kraakwitte halsdoek met plooien, die hij, om de kleur te behouden, driemaal daags wisselde. Onder zijn jas droeg hij een crèmekleurig vest. Verder droeg hij een strakzittende lichte broek met daaronder altijd goed gepoetste donkere Hessische laarzen. Maar het allerbelangrijkste aan Brummells kleren was dat hij deze zeer goed onderhield. Hij dankte zijn smetteloze uiterlijk vooral aan de vele wasbeurten van zijn kleding.

Brummells roem wordt bovenal door Heijkoop verklaard door zijn ingetogen koelbloedigheid, in combinatie met zijn lust tot spotten, 'zijn sarcastische geestigheden' en 'boutades'.¹¹ Zijn uitdagende uiterlijk met de spottende mond had een belangrijk aandeel in het moedwillige ongemak dat omstanders voelden als zij in het bijzijn van de dandy verkeerden.¹² Heijkoop verklaart Brummells succes door 'de *beau monde*', de mensen die Brummell aan het hof ontmoette, die er een bijna masochistisch genoegen in schepten 'de gesel van zijn sarcasmen over zich heen te krijgen.'¹³ De betekenis van zijn opmerkingen lag vooral 'in de onherhaalbaarheid van zijn optreden, in het feit dat het effect van zijn woorden aan een unieke situatie gebonden was.'¹⁴ Brummells uithalen dienden door de ontvanger het beste te worden geïnterpreteerd als een teken van respect, omdat het alternatief was te worden genegeerd.

Een dergelijk sarcasme hoorde blijkbaar bij het dandybestaan, want Heijkoop noemt snieren 'een verplicht onderdeel van het dandyisme als levenshouding', waarbij het ging om het schofferen van

---

¹¹ Ibidem 16.

¹² Ibidem 15.

¹³ Ibidem 16-17.

¹⁴ Ibidem 16.

uitsluitend gelijkgestemden.¹⁵ Inderdaad kon Brummell zich het uiten van zijn sarcastische *sneers*, die hem eigenlijk alleen maar populairder maakten, veroorloven door zijn unieke reputatie en zijn status als succesvolle societyfiguur, maar het is toch duidelijk dat niet iedereen hiermee ieders goedkeuring kon wegdragen.

Brummells sarcasme ging na verloop van tijd in toenemende mate gepaard met hoogmoed, want de societykoning ging steeds meer naast zijn goed gepoetste schoenen lopen. In hetzelfde hoofdstuk wordt naar aanleiding hiervan nog een komische anekdote genoemd, waarbij Brummell door een geldschietter op straat wordt aangeschoten met de vraag wanneer hij zijn schuld wil aflossen. Brummell antwoordt de verbaasde man echter dat hij hem al betaald heeft. 'Betaald! Wanneer dan wel?' 'O, toen ik voor het raam van White's [een dandyclub] stond en je vroeg, 'Hoe maak je het, Jemmy?''¹⁶

Met zijn groeiende arrogantie dacht Brummell zich alles te kunnen veroorloven aan het hof van zijn mecenas. Zo zette hij volgens de overlevering de kroonprins meerdere malen voor schut voor zijn omgeving, met het gevolg dat diens sympathie voor Brummell al snel tanende was.¹⁷ In 1815 ging het echt mis, toen hij na een uit de hand gelopen spotternij zijn bescherming bij de kroonprins definitief verspeelde.

In dat jaar kwam er ook een einde aan zijn succes. Brummell moest financieel op eigen benen gaan staan en omdat hij hier geen ervaring mee had probeerde hij een inkomen te vergaren uit gokspelen. Zoals viel te verwachten ging dit maar korte tijd goed. Zijn gokschulden werden alsmaar hoger en toen hij als gevolg in het geding kwam met de autoriteiten, moest hij uiteindelijk de vlucht nemen via het Kanaal om niet in de gevangenis te belanden. Hij kwam terecht in Calais, waar zijn gokschulden ook hoog opliepen en die hem in de Franse gevangenis deden belanden. De laatste jaren van zijn leven waren zeer ongelukkig. In 1840 stierf hij, aan lager wal geraakt. Los van zijn laatste tragische

---

¹⁵ Ibidem.

¹⁶ Ibidem 17.

¹⁷ Ibidem.

jaren bleven er bijna mythische vertellingen over Brummell bestaan, die met name in Frankrijk een eigen leven gingen leiden en die later een belangrijke invloed zouden hebben op het dandyisme gedurende het fin de siècle.¹⁸ Er zou na Brummell nooit meer een type dandy bestaan dat op Europees niveau zo'n grote invloed heeft gehad.

Toch is het type dandy à la Brummell zeker niet het enige geweest. Als er gekeken wordt naar de vroege receptie van de dandy in Nederland, met name in de literatuur, kan er worden geconstateerd dat het niet het Brummelliaanse type van de dandy was dat hier het meeste aansprak, maar vooral het Franse type van de *flâneur*, een type man dat in de jaren 1830 kwam overwaaien vanuit Parijs en dat in Nederland zeker de betiteling van 'oertype' verdiende.¹⁹

In een hoofdstuk van Priscilla Ferguson over de flaneur, uit de bundel *The flâneur*, die geheel aan dit type gewijd is, presenteert zij hem als een 'kleurrijke vertegenwoordiger van de moderne tijd', wiens populariteit af te lezen viel uit zijn regelmatige verschijnen in de romans van Victor Hugo en in de verhandelingen over dit type van de Franse dichter Charles Baudelaire. De flaneur speelde een hoofdrol in het toenmalige populaire literaire genre van de 'physiologie', verzamelingen van observerende stadsbeschrijvingen van Parijs.²⁰ Wat vooral aansprak in de flaneur was dat hij de tijdsgeest die met de moderne stad gepaard ging, met zijn afwijkende gedrag en zijn vaak flamboyante uiterlijk, zo goed wist te vertolken. De stad was zijn speelterrein en had alles te bieden wat de flaneur nodig had: vrouwen, theaters, boulevards, cafés, clubs, enzovoort. Hij was, in de woorden van Ferguson, het soort man 'dat genoot van de geneugten van het leven, zonder er voor te hoeven betalen' en van wie 'alle vrouwen op straat behoorden tot zijn persoonlijke harem'.²¹

---

¹⁸ K. Becker, *Le dandysme littéraire en France au XIXe siècle* (Orléans 2010).

¹⁹ Constatering op basis van het type van de flaneur in primaire bronnen: Hildebrand, *Camera obscura*; Klikspan, *Studenten-typen*; Jonckbloet, *Physiologie van Den Haag*.

²⁰ P. Parkhurst Ferguson, 'The flâneur on and off the streets of Paris' in: Keith Tester, *The flâneur* (Londen 1994) 22-23.

²¹ Ibidem.

Het meest typerende aan de flaneur was zijn gewoonte tot flaneren, wat zoiets wil zeggen als het zich schijnbaar achteloos voortbewegen door de straten van de moderne stad met zijn vele publieke aangelegenheden en ‘aan niets te denken, zich over niets te verontrusten en zich met niets te bemoeien.’²² De ware flaneur had geen duidelijk doel, want hij ging ‘altijd à l’improviste’.²³ Opvallend is dat aan deze op het eerste gezicht oppervlakkige bezigheid toch een hoge waardering werd toegekend, waardoor men als lezer al snel de indruk krijgt dat het bij het flaneren om meer ging dan enkel het rondwandelen door de stad en dat er ook een spirituele motivatie aan ten grondslag lag.²⁴ De aantrekkingskracht van de flaneur zat hem dan ook in dit voor velen nog ononthulde mysterie.

De ongestructureerde levensvisie van de flaneur kwam hem echter ook op scherpe kritiek te staan, want hij zou volgens critici maar ‘een luiwammes’ zijn, ‘een man met een onuitstaanbare ijdelheid, die zich geen raad weet met zijn dagelijkse zorgen en verveling’.²⁵ Deze negatieve houding was begrijpelijk, maar onterecht. Zijn ogenschijnlijke nonchalance was voor de flaneur immers niet meer dan een houdinkje dat nu eenmaal hoorde bij zijn moderne bestaan en hoewel flaneurs een zekere reputatie hadden niets uit te voeren, kon men van hen juist verwachten dat zij van alles wat zich in de stad afspeelde op de hoogte waren, wat een gevolg was van hun grenzeloze nieuwsgierigheid.

Ferguson kenmerkt de flaneur dan ook nadrukkelijk als een observeerder en vergelijkt hem met een schrijver die op zoek is naar nieuwe hoofdpersonen voor een roman. Volgens haar bleef de flaneur bewust ‘anoniem, zonder enige persoonlijkheid en niet te onderscheiden van de mensenmassa’, omdat op die manier niemand hem in de weg stond en hij zijn bestaan als onderzoeker het beste kon leiden.²⁶ Zijn introversie was misschien wel de keerzijde van zijn

---

²² W.J.H. Furnée, Lezing over de flaneur.

²³ Ibidem.

²⁴ Ibidem.

²⁵ P. Parkhurst Ferguson, ‘The *flâneur* on and off the streets of Paris’ in: Keith Tester, *The flâneur* (Londen 1994) 24.

²⁶ Ibidem 28.

intellect, want onder flaneurs bevonden zich vaak schrijvers en artiesten en hoewel de interactie van de flaneur met de wereld niet altijd goed zichtbaar was, hield hij zich juist in grote mate met zijn omgeving bezig.²⁷ Omdat de Parijse flaneur gekenmerkt kan worden als een observeerder, stond hij in direct verband met het genre van de physiologie, de populaire humoristische stadsbeschrijvingen, dat schrijvende flaneurs, volgend uit hun talent voor het observeren logischerwijs graag hanteerden.²⁸

Wat ook typerend is aan de flaneur is zijn verfijning. In dit verband kan Hielkema worden aangehaald, die het dandyisme in zijn inleiding tot *De dandy of de overschrijding van het alledaagse* 'een uiting van cultuurkritiek' noemt, tegen het ten koste gaan van de 'schoonheid, de elegantie en de verfijning'.²⁹ Brummell was exemplarisch voor de verfijnde dandy, omdat hij er zo goed op lette dat hij zijn opmerkingen of grappen, die altijd pasten bij een unieke situatie, nooit herhaalde. Indien er gesproken kan worden van de verfijnde aard van de flaneur, dan kwam deze vooral tot uiting in de door hem gehanteerde omgangsvormen in relatie tot zijn soortgenoten, waaraan men de echtheid van een flaneur kon toetsen. Zo nam de flaneur het woord flaneren bijvoorbeeld nooit in de mond, want dit was heiligschennis!³⁰ Op deze en andere wijzen hanteerde de flaneur, evenals de dandy, een specifiek scala aan *do's* en *don'ts*, dat alleen gekend kon worden door mannen die de naam van flaneur echt waardig waren. Hoewel het type van de flaneur na een korte periode van glorie in de jaren 1840 een stille dood stierf, bleef deze exclusiviteit, deze eenheid van aan een selecte kring voorbehouden omgangsvormen, voortbestaan onder de continuïteit van het dandyisme. De flaneur heeft op deze manier in verschillende landen toch zijn sporen achtergelaten.

---

²⁷ Ibidem 29-30.

²⁸ P. Parkhurst Ferguson, 'The *flâneur* on and off the streets of Paris' in: Keith Tester, *The flâneur* (Londen 1994) 30.

²⁹ A. Hielkema, *De dandy of de overschrijding van het alledaagse* 7 (Amsterdam 1989).

³⁰ W.J.H. Furnée, Lezing over de flaneur.

De tot dusver beschreven oertypen, de dandy à la Brummell en de flaneur, zijn, hoewel ze inhoudelijk van elkaar verschillen, beide afstandelijke, introverte en individualistisch ingestelde typen. Een opsomming van oertypen van de dandy is echter niet compleet zonder een wat meer extravert, frivool en hartstochtelijk soort dandy. Daarom is er de behoefte aan een derde oertype, de avontuurlijke dandy, waarvoor de beroemde Lord Byron model heeft gestaan en dat in vergelijking tot de andere oertypen sterk aanwezig is in de geest van de romantiek. Omdat de invloed van deze uitbundige dandy op internationale schaal groot is geweest, is het jammer dat hij in de bundel van Hielkema slechts een kleine en in de context van het dandyisme sporadische rol krijgt toebedeeld. Desalniettemin poog ik hier een korte typering te geven van dit bewogen karakter.

De populaire schrijver Lord Byron, die in 1788 geboren werd als George Gordon Byron, heeft zijn roem niet alleen aan zijn auteur- en dichterschap, maar met name aan zijn liederlijkheid en zijn leven als avonturier te danken. Hij hield er gedurende zijn leven vele romances op na en als dandy omarmde hij de romantiek, wat vooral betekende dat hij, in tegenstelling tot zijn voorgangers die tot het ouderwetse, meer ingetogen type dandy behoorden, niet ingehouden en koel was, maar expressief, aanwezig en emotioneel. Het spreekwoordelijk geworden 'hemelhoog juichend, dodelijk bedroefd', waarmee de romantiek door Goethe in een paar woorden werd samengevat, is bij uitstek op hem, als een van de protagonisten van de romantiek, van toepassing geweest. Een gevolg van het ontzag dat Byron bij sommigen door zijn uitbundige gedrag inboezemde, was dat er een groep van bewonderaars ontstond die aan het zogenaamde Byroniaanse ideaal wilde voldoen.³¹

Het is logisch dat een dergelijk alternatief type dandy, vooral vanuit de 'conservatief' dandyistische hoek, kon rekenen op stevige kritiek. Enerzijds is het denkbaar dat conservatieve dandy's, die het Brummelliaanse dandyideaal nastreefden, het Byroniaanse dandyisme, met de bijbehorende fratsen, niet geheel serieus namen. Zo had de

---

³¹ A. Heijkoop, 'Beau Brummell in leven en letteren', in: A. Hielkema, *De dandy of de overschrijding van het alledaagse* (Amsterdam 1989) 22.

bekende dandy en schrijver Edward Bulwer-Lytton het over 'jongemannen [...] die ziek werden van het de zeerover uithangen en het opscheppen over hun schurkachtige inborst', dat na enige tijd toch ook ging vervelen.³²

Anderzijds ervoeren dandy's van de oude stempel Byron toch ook als een bedreiging voor het behoud van het geheel aan waarden dat zij met hun ingetogenheid altijd geprobeerd hadden uit te dragen. Een verwijt aan het adres van Byron was dat hij en zijn sympathisanten 'te negatief in het leven stonden.'³³ Zo viel het inderdaad op dat het aantal zelfmoorden onder volgelingen van Byron erg hoog was.³⁴ Een mogelijke verklaring is de zegswijze dat hoge pieken, een tijdelijk gevoel van euforie, in navolging van Byron, werden afgewisseld door ondraaglijke en depressieve diepe dalen. De Romanticus *pur sang* hield er daarnaast van te duelleren, wat in sommige gevallen tot desastreuze gevolgen leidde voor zijn bewonderaars, aangezien volgens de overlevering veel van hen elkaar in het gevecht doodstaken.³⁵ Indien Byron dus aansprakelijk was voor een bepaalde mate van moreel verval, dan had dat vooral te maken met zijn volgelingen, die geïnspireerd raakten door de obsessie voor gevaar van hun leermeester. Byron werd ook op andere vlakken als een gevaarlijk man beschouwd, want zijn roekeloosheid bewaarde hij niet alleen voor zichzelf. Hij was een groot charmeur en hij heeft als gevolg van zijn talrijke romances vele harten gebroken.³⁶

De door sommigen als zodanig ervaren bedreiging van het type dandy à la Byron is echter maar van korte duur geweest, aangezien het, door het toch wel zeer roekeloze en destructieve karakter van dit type dandyisme, geen erg lang leven beschoren is geweest. Byron zelf was daar misschien wel het beste voorbeeld van. Zijn inmenging in de Griekse belangen in de Grieks-Turkse oorlog in de jaren 1820 maakte

---

³² Ibidem.

³³ Ibidem.

³⁴ Ibidem 18.

³⁵ Ibidem.

³⁶ Zo zei een vrouw waarmee hij een affaire had gehad over hem dat hij 'gek, slecht en gevaarlijk [was] om te kennen.'

hem wereldberoemd. Het feit dat deze inmenging hem op een nog jeugdige leeftijd noodlottig is geworden, staat vaak symbool voor zijn excentrieke en roekeloze levenshouding, waarbij het motto 'live fast, die young' hoog in het vaandel stond.

Hoewel het met de dood van Byron, die overigens aan koorts en niet strijdend ten onder ging, niet langer meer modieus was zich als Byroniaanse dandy te etaleren, heeft, net als het geval was bij de voorbeelden van Brummell en de flaneur, Byron een blijvende indruk gemaakt, met het gevolg dat bepaalde elementen, zoals het avontuurlijke, van de Byroniaanse dandy bleven aanspreken en onder nieuwe gedaantes bleven voortleven.³⁷ Als bewijs daarvan bestaan in de Nederlandse literatuur uit de jaren dertig en veertig van de negentiende eeuw een aantal duidelijke voorbeelden van karakterschetsen, die vaak een herkenbare 'Brummell', 'flaneur' of 'Byron' bevatten.

Afgezien van deze drie 'pure' representaties van de dandy dient er echter ook rekening te worden gehouden met een vierde type, namelijk het afgeleide, maar daarom in de literatuur niet minder aanwezige type van de *fat*. Waar immers sprake is van exclusiviteit, is vaak ook sprake van nabootsing. De fat is dan ook geen echte dandy, hoewel hij wel de uiterlijke eigenschappen bezit, met het gevolg dat hij vaak ten onrechte voor dandy wordt aangezien. Waar er bij de drie oertypen sprake is van innerlijke beweegredenen om zich als dandy te etaleren, ontbreken deze bij de fat volkomen. Waar het dandyisme een uiting is van verzet, doet de fat zich in de meeste gevallen enkel als een dandy voor om hogerop te komen, door middel van het imiteren van de uiterlijkheden en de omgangsvormen van de dandy. De fat krijgt hierdoor al gauw iets onbetrouwbaars en sinisters. Het woord fat heeft dan ook maar zelden een positieve connotatie, want de *wannabe* dandy wordt gewoonlijk neergezet als een verraderlijke en doortrapte gladjakker die niet zelden belust is op seks, geld of macht. In de woorden van Heijkoop is hij, 'als

---

³⁷ A. Heijkoop, 'Beau Brummell in leven en letteren', in: A. Hielkema, *De dandy of de overschrijding van het alledaagse* (Amsterdam 1989) 18.

onverantwoordelijke en ijdele schurk', in de literatuur zelfs verworden tot een geliefde vertegenwoordiger van het kwaad.³⁸

Hoewel de fat dus in werkelijk maar een halve dandy is, verdient ook dit type de aandacht, omdat het veel vertelt over de manier waarop er in het algemeen over dandy's werd gedacht.

---

³⁸ Ibidem 25.

2 De dandy in de Nederlandse literatuur (1839-1850)

Waar de dandy in het buitenland in de jaren 1820 en 1830, enerzijds dankzij de reputatie van een aantal beroemde, individuele dandy's, anderzijds onder invloed van de populaire literatuur, een grote mate van bekendheid genoot, was de dandy gedurende deze decennia in Nederland grotendeels nog onbekend. De Nederlandse hofcultuur was, anders dan het geval was in Groot-Brittannië en Frankrijk, geen voor de hand liggende kweekvijver voor dandy's. De dandy werd in Nederland hoogstens sporadisch beschreven in kranten die berichtten over curiositeiten in het buitenland.

Daar kwam echter verandering in toen dandy's een rol gingen spelen in de Nederlandse literatuur. In dit hoofdstuk zal de aandacht gaan naar de literaire representaties van de dandy in Nederland, waarbij zal blijken dat de dandy met name in de jaren veertig volop aanwezig was in literatuur. Ook kan men, uit de manier waarop dandy's worden neergezet, afleiden dat deze deel uitmaakten van een moreelkritische schrijftendens die jonge auteurs er in de jaren veertig op nahielden. Het zal blijken dat dit een gevolg was van een zeker 'cultureel correct gedrag' dat door de samenleving aan hen werd opgelegd.

In de late jaren 1830 kwam er een, vooral door recente ontwikkelingen in Parijs geïnspireerde, nieuwe literaire tendens op, waarbij jonge Nederlandse schrijvers zich aangesproken voelden door het observerende karakter dat ook bij de flaneur terug te vinden is. De typenschetsen in de *Camera obscura*, de beroemde verhalenbundel van Nicolaas Beets, zijn hiervan het bekendste voorbeeld.

Nicolaas Beets werd in 1814 geboren als de zoon van een dorpsapotheker. Omdat hij niet in zijn vaders voetsporen wilde treden en hij begaafd genoeg werd bevonden voor de universiteit, besloot hij in 1833 theologie te gaan studeren in Leiden, aangezien deze studie hem meer zekerheid zou bieden voor de toekomst – hij werd later dominee – dan een bestaan als dichter, een droom die hij reeds op jonge leeftijd

had gekoesterd. Over zijn tijd als student is veel bekend, onder andere dat hij vaak verstek liet gaan bij colleges.³⁹ Desondanks haalde hij zijn tentamens toch, dankzij zijn ijverige inhaalslagen gedurende de zomervakanties. In plaats van aan de studie, besteedde hij het grootste gedeelte van zijn tijd aan het schrijven van gedichten en opstellen.

Als jonge schrijver was hij zeer actief in het literaire circuit. Zo vormde hij met een paar anderen, waaronder zijn vriend de schrijver Johannes Kneppelhout, een kring van jonge publicisten.⁴⁰ Daarnaast was Beets goed op de hoogte van de internationale ontwikkelingen op het gebied van de literatuur. Hij was goed bekend met de dichtkunst van Byron, naar wiens voorbeeld hij als jonge twintiger, vaak zwaarmoedige, gedichten schreef.⁴¹

Dat zijn eerder nog jeugdige stijl in 1839 tot volle wasdom was gekomen, bewees Beets met de eerste publicatie van de *Camera obscura*, een verzameling van vaak zeer humoristische opstellen over de ontmoetingen van de student Hildebrand met verschillende opmerkelijke types. Het werk was een direct succes: de eerste oplage van 1150 exemplaren was zeer snel uitverkocht.⁴² Vele herdrukken zouden daarop volgen. De bundel doet met name dankzij het observerende karakter van de hoofdpersoon, dat een pseudoniem is van de schrijver zelf, veel denken aan de Parijse physiologie. Afgezien van het schrijven van een boek dat als 'standaardwerk in de Nederlandse literatuur' de geschiedenis is ingegaan, verdient Beets met de *Camera obscura* ook waardering voor het introduceren van het genre van de physiologie in Nederland. Wat het boek echter nog interessanter maakt, is dat het een vroege, zo niet eerste kennismaking was van het publiek met figuren die herkenbaar zijn als dandy's.

De dandy's die Beets in zijn *Camera obscura* opvoert kunnen worden beschouwd als een onderdeel van het moralistische karakter dat in Nederland de boventoon voerde in de negentiende-eeuwse

---

³⁹ Hildebrand, *Camera obscura* (Leiden 1839; Amsterdam 1978) VII.

⁴⁰ <http://www.literatuurgeschiedenis.nl/lg/19de/auteurs/lg19031.html>.

⁴¹ Hildebrand, *Camera obscura* (Leiden 1839; Amsterdam 1978) VII-VIII.

⁴² *Ibidem* VIII.

literatuur en kunst. In de meeste gevallen zijn deze dandy's toonbeelden van een type gedrag dat afweek van de maatschappelijke norm. Als gevolg hiervan konden deze fictieve personages worden bestempeld als sociaal onwenselijk, wat immers ook in de bedoeling lag van de auteur.

Henk te Velde gaat in het hoofdstuk 'Herenstijl en burgerzin' uit de bundel *De stijl van de burger*, die reeds in de inleiding werd genoemd, dieper in op dit zogenaamde moralisme. Volgens deze historicus bestond er in Nederland tot ongeveer 1880 een duidelijke culturele eenheid, waarbij het typerend was dat kunst in hoge mate was geïntegreerd in de maatschappij.⁴³ Het gevolg was dat kunst vooral een moreel doel diende. De dandy's die hieronder aan bod zullen komen zijn een voortvloeijsel uit dit, zoals het door Te Velde zo treffend wordt genoemd, negentiende-eeuws 'cultureel correct gedrag'.⁴⁴

De meest herkenbare dandy uit de *Camera obscura* is Robertus Nurks, een neef van Hildebrand, om wie het korte verhaal 'Een onaangenaam mens in de Haarlemmerhout' draait. In dit verhaal ontmoeten Hildebrand en zijn neef elkaar in Haarlem. Hildebrand heeft ook zijn vriend Boerhave, een student medicijnen, meegenomen. Voordat de ontmoeting met Nurks plaatsvindt, deelt Hildebrand al aan de lezer mede dat de ontmoeting met zijn neef hem enige zorgen baart, omdat Nurks er een genoeg in schijnt te vinden, 'zijn vrienden kleine grieven aan te doen, en niet alleen zijn vrienden, maar in het algemeen de onschuldigste mensen van de wereld.'⁴⁵ Het zal blijken dat de eigenschap die Beets hier aan Nurks heeft meegegeven opvallend veel doet denken aan Beau Brummell met zijn sarcastische sneers.

Hildebrand verklaart Nurks' eigenaardige gewoonte enerzijds door 'een diepe en misschien voor hem zelf verborgen jaloezie' en anderzijds door een opvoeding boven zijn stand en onverstandige ouders, die hem er te vroeg aan hadden gewend om 'zijn jong oordeel over een iegelijk, die hun huis bezocht, met toejuiching te zien

---

⁴³ R. Aerts en H. te Velde, *De stijl van de burger* (Kampen 1998) 157.

⁴⁴ Ibidem 175.

⁴⁵ Hildebrand, *Camera obscura* (Leiden 1839; Amsterdam 1978) 27.

ontvangen.⁴⁶ Ondanks alles mag Hildebrand zijn zonderlinge neef graag, want, hoewel hij het zijn medemens met zijn pesterige gewoonten niet gemakkelijk maakte, was Nurks 'in 't geheel geen kniezer, altijd vrolijk gestemd en de vrolijkheid beminnende'.⁴⁷

Nurks is net per diligence uit Amsterdam aangekomen als Hildebrand en Boerhave hem in een niet bij naam genoemde ontmoetingsplaats in de Haarlemmerhout treffen. Na een zeker niet onhartelijke begroeting beginnen al snel de cynische opmerkingen, waarbij de in de hoofdstad woonachtige Nurks ten eerste van de gelegenheid gebruik maakt om de provinciehoofdstad als een klein en ietwat achterlijk stadje neer te zetten. Een daarop volgende uitspraak over Hildebrands slechte smaak voor sigaren is nog mild, maar de echte hatelijkheden beginnen op het moment dat Boerhave voor een kort ogenblik het gezelschap verlaat en Nurks Hildebrands vriend achter zijn rug om beledigt met de woorden: 'Die vriend van jou lijkt sprekend op die schoenenjood, die altijd op de hoek van de Vijzelstraat en de Heerengracht staat' en, na een kort moment van onbegrip van Hildebrands kant, 'och ja, je weet wel, die lelijke kerel! net of hij een trap van een paard gehad heeft'.⁴⁸

Deze onaardige opmerking blijkt niet zo persoonlijk te zijn als hij op het eerste gezicht misschien lijkt, want Nurks heeft, zo zal al snel blijken, het tot zijn hoofdbezigheid gemaakt eenieder te beschimpen bij wie de mogelijkheid zich ook maar enigszins aandient. Zo maakt Nurks, terwijl ze gedrieën door het levendige Haarlem lopen, in de volgende passage aan één stuk door berispingen op zijn omgeving, waarbij zijn vindingrijkheid vaak een proeve is van een jarenlange geoefendheid om elke nieuwe situatie snel van originele repliek te dienen:

Van een goedige krulhond, die met veel liefde door een oude man gestreeld werd, heette het 'Wat een mormel!' Van een paar schimmeltjes, die voor de deur stilhielden en waarmee de eigenaar met

---

⁴⁶ Ibidem 27-28.

⁴⁷ Ibidem 27.

⁴⁸ Ibidem 31.

groot zelfbehagen pronkte: 'Lelijke koppen!' Van het kindje in beugels, dat al van half elf gewandeld had en er schriklijk verhit uitzag: 'Als ik er zó eentje had, deed ik het een steen om de hals.' Alles luid genoeg om verstaan te worden door de respectieve eigenaars van het mormel, de lelijke koppen, en de jonge heer.⁴⁹

Aangezien Beets goed op de hoogte was van de internationale literaire ontwikkelingen van zijn tijd, is het goed mogelijk dat hij deze gewoonte van Nurks, met de creativiteit die met deze aparte manier van becommentariëren gepaard gaat, aan Brummell zelf heeft ontleend. Beets maakt hier zelfs mogelijk een toespeling op, als hij Nurks iets laat zeggen 'met die bijzondere lach, die de Engelsen *a sneer* noemen'.⁵⁰

Maar ook op andere gebieden is Robertus Nurks een dandy. Dat hij als Amsterdammer goed op de hoogte is van de laatste mode wil hij maar al te graag duidelijk maken, met zijn constatering dat de Haarlemmers 'er over 't algemeen peu fashionable' uitzien.⁵¹ De zelfbenoemde *fashionable* laat daarom geen gelegenheid voorbijgaan om op het toilet van juist de goedgeklede Haarlemse heren de namen van 'twijfelaar, heel stuk laken, kuitendekker', of 'sleepjurk' toe te passen.⁵² Dat vooral aan hem gelijkgestemden aan zijn sarcasmen ten prooi vallen, blijkt als de kritische volger van de mode een aantal van zijn scherpe bewoordingen overlaat voor het uiterlijk van zijn neef, met de woorden: 'Lieve hemel, Hild, wat heb je een mooi vest aan, dat had ik nog niet van je gezien, jammer dat het fatsoen een paar modes ten achter is.'⁵³

Nurks is zich er daarnaast van bewust tot de betere stand te behoren en hij is gevoelig voor mensen die pretenderen zich daar ook bewust van te zijn. Zo weet hij, onder het aanschouwen van de stadse meute en zeer goed in de wetenschap dat de gehele deftige middenstand nog achter de rug is, onder het zien van 'de kleine winkeliers met lange

---

⁴⁹ Ibidem 36.

⁵⁰ Ibidem 35.

⁵¹ Ibidem.

⁵² Ibidem 41.

⁵³ Ibidem 36.

roksmouwen', 'de boekhouders met watten in de oren', 'de ambachtsbazen met hoge hoeden', 'allen met hun vrouwen één, en met hun dochters drie graden boven haar stand gekleed', uit te roepen: 'Ik dacht dat er zoveel beau-monde in je menniste Haarlem was!'⁵⁴

Daarnaast rekent Nurks zichzelf tot de gegoede stand, waarvan hij graag blijk geeft door het patriciaat het hardst te schofferen, een gewoonte die overeenkomt met Brummells sarcastische uithalen die juist gericht waren op de mensen die hij het meest respecteerde en met wie hij zich identificeerde. Verschillende keren zijn daarom uitgerekend de heren van stand het doel van Nurks' spotlust. Zo weet hij juist op het moment dat de Haarlemse beau-monde in de vorm van een equipage aan de ogen van het drietal voorbijgaat, de opmerking te maken: 'Wanneer komt nu die mooie equipage, waar je van gesproken hebt?'⁵⁵

Uit de opsomming van bovengenoemde argumenten kan worden geconcludeerd dat Nurks, met zijn notoire neiging tot spot, zijn modegevoeligheid en zijn identificatie met de *beau monde*, een onvervalste vertegenwoordiger is van het Brummelliaanse dandyisme. Beets was immers goed op de hoogte van de verschillende verschijningsvormen van de dandy. Zijn alter ego Hildebrand is zelf een duidelijk herkenbare flaneur, die een schijnbaar passieve en onopvallende rol speelt in de verhalen, maar die tegelijkertijd al zijn observaties onthoudt en opschrijft. Hoewel de verzameling opstellen indertijd veel kritiek kreeg op deze dubbelzinnige rol van de hoofdpersoon in de bundel, voldoet Hildebrand wel in alle opzichten aan de voorwaarden van de flaneur.⁵⁶ Meer dan de constatering dat Hildebrand zijn rol als observeerder goed speelt, hoeft er daarom over hem als flaneur niet gezegd te worden.

Afgezien van Nurks en Hildebrand wordt er in de bundel nog een derde dandy beschreven, de heer Van der Hoogen. In het verhaal 'De familie Kegge' maakt Hildebrand bij de Kegges thuis kennis met deze

---

⁵⁴ Ibidem 35. Menniste betekent doopsgezind.

⁵⁵ Ibidem 37.

⁵⁶ Ibidem IX. Vooral zijn collega-schrijver E.J. Potgieter had veel commentaar op Beets' meesterwerk.

dandy, die gekomen is om de zeventienjarige dochter des huizes muziekles te geven. Van der Hoogen is de eerste kennismaking van de lezer met een echte modegek, zoals blijkt uit de volgende passage, waarbij vader Kegge net de deur uit is als de ijdele muzikleraar aantreedt:

Niet lang daarna kwam er in zijn plaats een heer binnen van zeven- of achtentwintig jaren, naar ik berekende. Het was een welgemaakt, rijzig man, met een gelaat, waarvan de snede heel goed, maar dat voor het overige zeer vervallen was. Hij droeg het haar enigszins lang, zeer scheef gescheiden, en aan de breedste kant gefriseerd. Grijszige ogen schoten hun doffe stralen uit diepe spelonken, want de jukbeenderen waren zeer sterk getekend, en om zijn lippen speelde een glimlach, die kennelijk geen andere bestemming had, dan om een zeer blank en regelmatig gebit te doen te voorschijn komen. Deze persoon was gedost in een zeer nauwe groene rok met zeer kleine vergulde knoopjes en zeer nauwe en korte mouwtjes, een zeer wijde zwarte pantalon, met zeer spits toelopende pijpen, en een gebrocheerd zijden vest. Een zwartsatijnen strop, in welks slippen een zeer lange, zeer dunne gouden doekspeld stak, met een klein goud snoertje daaraan vast, stro-gele handschoenen en zeer puntige laarzen voltooiden zijn kledij. Nog slingerde er een gouden halsketting, saamgesteld uit lange magere schakels, over zijn vest, en wees der verbeelding de weg naar een zeer dun goud horloge à cylindre, terwijl aan een bijna onzichtbaar elastiek koordje een klein vierkant lorgnet bengelde, dat geschikt was om zonder hand of vinger aan te raken, in de winkel van het oog te blijven staan.⁵⁷

Van der Hoogens flamboyante uiterlijk is voor Hildebrand de aanleiding om hem voortaan met de bijnaam de 'charmante' te benoemen. Het is al snel duidelijk dat de schrijver het niet zo heeft op de dandy, over wie hij 'op gelaat en manieren af, weinig gunstige vermoedens' opvat.⁵⁸ Al snel zal inderdaad blijken dat de muzieklessen niet het enige doel van het bezoek zijn van Van der Hoogen aan de mooie Henriëtte, want hij

---

⁵⁷ Ibidem 180.

⁵⁸ Ibidem 228.

probeert het jonge meisje zonder enige schaamte, onder de ogen van haar eigen familie, het hof te maken. Naar eigen zeggen ziet Hildebrand het met lede ogen aan. Hij vreest dat 'indien niet louter haar geld, dan misschien haar geld, vermeerderd met haar schoon', de fat aanlokken, 'die ik daarenboven voor een slecht sujet hield, dat haar ongelukkig zoude maken.'⁵⁹ Daarnaast voorspelt Hildebrands typering van Van der Hoogen als een fat omtrent deze persoon niet veel goeds.

Van der Hoogen bewijst in ieder geval al snel dat 'charmante' een benaming is die hem met recht ten deel valt, want hij blijkt een ervaringsdeskundige te zijn op het gebied van vleierij. Hij haalt een groots scala aan trucs uit de kast die voor de rest van het gezelschap op het randje liggen van gêne. Zo probeert hij, 'met alle mogelijke coquetterie in de ogen', Henriëtte jaloers te maken door zijn ontmoeting met ene freule Constance de dag ervoor, kenbaar te maken, waarbij de dandy er, in de woorden van Hildebrand, zijn mooie handschoenen voor had 'willen verbeuren, indien hij had kunnen blozen'.⁶⁰ Vervolgens vleit hij, de ogen 'liefelijk neder' geslagen, haar met het ongeloofwaardige verhaal dat de freule in kwestie zeer onder de indruk is van Henriëtte, want de freule en het meisje Kegge hebben elkaar nooit ontmoet. Die woorden missen hun doel echter niet, want de gemakkelijk te imponeren Henriëtte wordt tot over haar oren verliefd op de glatte dandy.

Wat men over Van der Hoogen moet weten, is dat hij als rasechte fat zeer goed van anderen gebruik weet te maken om zelf te groeien. Zo mengt hij zich graag in hoge kringen om zijn reputatie eer aan te doen, zo blijkt niet alleen uit zijn intieme contact met de rijke Kegges, maar ook uit zijn poging tot een flirt met de freule Constance, die later een kleine rol krijgt in het verhaal, maar die duidelijk niets van de fat moet hebben.⁶¹

Met deze tamelijk onschuldige bezigheden zijn de vermoedens van Hildebrand echter nog niet bevestigd. Daar komt verandering in als

---

⁵⁹ Ibidem.

⁶⁰ Ibidem 181-182.

⁶¹ Ibidem 211.

Hildebrand gelijk blijkt te hebben over de onbetrouwbare aard van Van der Hoogen, op het moment dat een jong meisje, dat bekend is met de Kegges, op straat wordt aangerand door een geheimzinnige man, wiens identiteit al gauw wordt onthuld als Van der Hoogen. De waarheid komt aan het licht als blijkt dat de brief, die de aanrander op het laatste moment in het handje van het slachtoffer drukte, door hem geschreven is. Hildebrand trekt de stoute schoenen aan en zoekt de dandy thuis op. Met de brief, die hij als bewijs tegen Van der Hoogen kan gebruiken, zorgt Hildebrand er uiteindelijk voor dat de kwaadaardige man Henriëtte Kegge en het andere meisje voortaan met rust laat.

Zijn reputatie is voor de toch al van zijn sokkel gestotene te belangrijk om deze nog meer afbreuk te doen lijden, want als Hildebrand de dandy thuis opzoekt ziet deze er 'alles behalve aantrekkelijk uit, met zijn lange haren ongekruld en woest over zijn bleek gezicht hangende, in een verschoten kamerjapon, op wollen kousen en versleten pantoffels.'⁶² De ongunstige berichten die Hildebrand in de tussentijd over de 'charmante' heeft weten in te winnen, die 'evenmin voor zijn gedrag als mens, als voor zijn gedrag als ambtenaar pleitten', zijn de onbetrouwbare fat te gevoelig om op het spel te zetten. Hildebrand kan hiermee aan Van der Hoogens goede naam immers veel schade toebrengen.⁶³ Als zijn masker eenmaal is gevallen, valt ook de bedreiging weg die de fat tot op dat moment vormde.

Van der Hoogen heeft veel gemeen met de vierde en laatste dandy die Beets opvoert in zijn *magnum opus*, de charmeur Hateling, in het verhaal 'Gerrit Witse'. Het verhaal is geschreven vanuit het perspectief van Gerrit, die er een gelijkwaardige, ietwat bevoogdende levenshouding op nahoudt als Hildebrand. Hoewel Hateling slechts een kleine rol speelt, wordt wederom duidelijk dat de schrijver er geen gunstige mening op nahoudt omtrent dit type man.

De niet erg innemende Hateling – *nomen est omen* – verschijnt op het afstudeerfeest van Gerrit Witse, die de fat al direct niet mag.

---

⁶² Ibidem 234.

⁶³ Ibidem 228.

Onfortuinlijk genoeg dekt moeder Witse, die daarentegen wel zeer gecharmeerd is van Hateling, beiden aan dezelfde tafel, die zij delen met het jonge Klaartje, een vriendin van de familie. Als hij tegenover hem zit, kijkt Gerrit met enig afgrijzen uit op de mooie Hateling, 'die met de zoetste glimlach tussen zijn gladde bakkebaarden' een allerlevendigst gesprek voert met de schone Clara, 'en al zijn hoffelijkheid en oplettendheden over haar zat uit te gieten.'⁶⁴ Het staat Hateling daarbij vrij een voorstelling op te voeren gelijk Van der Hoogen, die in het bijzijn van de Kegges onbeschaamd de mooie Henriëtte probeerde het hof te maken, want de charmeur heeft zijn positie bij de vrouw des huizes al zeker gesteld.

Gerrit ziet het schouwspel aan met een mengeling van ongerustheid en ergernis en hoewel hij er niets tegen kan doen, draagt het zeker niet bij tot zijn feestplezier. Later, tijdens een wandeling door Leiden, is de bezorgde Gerrit in zijn gedachten nog een keer terug bij het mooie Klaartje, van wie hij niet weet wat haar sindsdien overkomen is:

'Ziedaar de duiven', zeide Witse, 'maar waar is de schone?' Misschien logeert zij weer bij de een of andere tante, waar de een of andere Hateling haar het hof maakt, misschien, wie weet het? staat zij op het punt zo'n wezen te trouwen. Arme vrouwen, die het ongeluk hebt een mooi gezicht te hebben! Welke strikken spant men uw geluk! Gij meent dat men u liefheeft met al de oprechtheid, al de kracht, al de eenvoud ener eerste liefde, en ondertussen...⁶⁵

De weergave van zijn gedachten toont aan dat Gerrit, evenmin als Hildebrand, genoeg wil nemen met een situatie waarbij vrouwen het slachtoffer zijn van slechte mannen, de onbetrouwbare fats, aan wie zij vaak ten prooi vallen om hun charmes. De minder charmante, maar des te meer sympathieke Gerrit, die echt om Klaartje geeft en om die reden een veel betere man voor haar zou zijn, weet echter geen indruk te maken op de schone, die gedoemd is een ongelukkig huwelijk aan te

---

⁶⁴ Ibidem 297-298.

⁶⁵ Ibidem 308.

gaan, met iemand die niet werkelijk van haar houdt en haar waarschijnlijk ook nog zal bedriegen.

Met de types van de Brummelliaanse Nurks, de flaneur Hildebrand en de gevaarlijke fats Van der Hoogen en Hateling bood de *Camera obscura* dus een gevarieerd scala aan dandy's, die vaak elementen bevatten van de oertypen. Wat heel aardig is aan deze opsomming van personages, is dat alle niet gekunsteld zijn naar het voorbeeld van de buitenlandse letterkunde, maar dat ze zijn gevormd naar het gewone leven in Nederland.⁶⁶

Er zijn echter ook andere voorbeelden te noemen van literatuur uit deze tijd waarin dandy's een vooraanstaande rol spelen. De *Studenten-typen* van Johannes Kneppelhout, die in navolging van het succes van de opstellen van diens vriend Beets verschenen, zijn hiervan een goed voorbeeld. De vriendschap tussen Beets, Kneppelhout en een aantal andere leden van deze 'Leidse Kring' van schrijvende studenten was, gevoed door hun gezamenlijke liefde voor het schrijverschap, een belangrijke bron van literaire creativiteit.⁶⁷ Vanaf 1839 werden de onder de naam 'Studenten-typen' verzamelde opstellen uitgebracht onder het pseudoniem Klikspaan.⁶⁸ In 1841 werden de verhalen vermoedelijk voor het eerst, onder dezelfde naam gebundeld uitgegeven.

De *Studenten-typen* gaan over het leven aan de Leidse universiteit, waarbij verschillende typen studenten aan bod komen. Een overeenkomst met de *Camera obscura* is dat de wereld gezien wordt door de ogen van een sterk observerend personage, Klikspaan. Deze is evenals Hildebrand te herkennen als een flaneur.⁶⁹ Kenmerkend is ook dat de studenten geen eigennamen dragen, maar getypeerd worden met

---

⁶⁶ Hoewel het bekend is dat Beets bepaalde elementen heeft ontleend aan de Engelse letterkunde die in zijn tijd populair was – zie hiervoor de opmerking over zijn ontlening aan de *fashionable novels* in de inleiding - hoeft dit het feit dat hij zijn personages heeft gebaseerd op zijn directe omgeving niet direct tegen te spreken.

⁶⁷ J. Koene, *Het geheim van Vlerk* (1994); http://www.jeankoene.nl/pdf/ws02_hoofdstuk5.pdf.

⁶⁸ Klikspaan, *Studenten-typen* (Utrecht 1982) 7-10.

⁶⁹ Overigens werd Kneppelhout door zijn vrienden zelf vaak een dandy genoemd. Het is bekend dat hij zich vaak als dandy gekleed in de collegebanken vertoonde.

bijnamen als 'De klaploper', 'De diplomaat', 'De student-autheur', 'De aflegger', enzovoort. In deze physiologie van het Leidse studentenleven maakt de lezer kennis met twee duidelijk herkenbare dandy's: 'De diplomaat' en Flanor.

De eerste dandy die door Klikspaan geïntroduceerd wordt, is het wel zeer opmerkelijke type 'De diplomaat', die direct al op een niet erg gunstige manier op het toneel gezet wordt, zoals blijkt uit de woorden:

De diplomaat! Eenen rampzalige rol op het Academisch tooneel. Gelukkig dat het ras begint uit te sterven! Ik weet waarachtig niet waarom die heertjes maar niet liever bij papa t'huis blijven. Meestal komen zij naar Leiden afzakken uit de groote steden van ons land. Hunne familie is in aanzien aan het hof, hun vader bekleedt een hoogen post of is millionnair.⁷⁰

Klikspaan verafschuwt 'De diplomaat' om zijn arrogantie, gecombineerd met zijn hoge afkomst en zijn verwendheid, want hij is opgevoed 'in de onbewustheid der armoede, in de verachting van den burgerstand en den hoogmoed van het geld of van het hofliverei.'⁷¹ Het onmiskenbare feit dat hij tot de hogere stand behoort is er bij 'De diplomaat' al op jeugdige leeftijd ingeprent, want op zijn derde jaar werd hij reeds 'door *freules* die Frans spraken staande gehouden in het Bosch' en 'men vindt *diplomaten* die reeds op hun tiende jaar de eer genoten hebben van met onze jonge prinses in eene *française* te *figureren*.'

Van een aristocratische distinctie die er op een dermate jonge leeftijd is ingeprent zal niemand verwachten dat deze ooit nog terug te draaien valt. 'De diplomaat' loopt dan ook ver naast zijn schoenen. Het liefst spreekt hij louter Frans, hij gaat voor niemand opzij en hij 'groet niemand dan de zijnen.'⁷² De reden dat 'De diplomaat' in de eerste plaats aan de universiteit studeert, is omdat de '*fashion* het wil.' Het is etiquette. Als gevolg komt de hooghartige jeugd inwonen bij

---

⁷⁰ Klikspaan, *Studenten-typen* (Utrecht 1982) 99.

⁷¹ Ibidem 100.

⁷² Ibidem 117.

burgerlieden, 'bij een timmerman of een spekslager, kamers betrekken boven eene slijterij of eene uitdragerij, kamers nog laauw van den gepromoveerden banketbakkerszoon of den neef des huurkoetsiers, zij, wier vader zelf acht paarden op stal heeft'.⁷³ Op de Academie worden zij 'op eens in dien poel van gelijkheid en broederschap gedompeld, waarvoor zij van hun eersten ademtogt zulk een ingekankerden afkeer gevoeld hebben.'⁷⁴ Dit alles vatten de verwaande kwasten logischerwijs op als een grove belediging.

Maar zij laten het niet op zich zitten, want, aldus Klikspaan: 'zij zullen zich wreken. Zij zullen het zoodanig aanleggen dat geen sterveling het hun aan kan zien dat zij tot de Academische jeugd behooren'. 'De diplomaat' zal het met zijn arrogante gedrag zo ver weten te brengen dat iedereen hem haat, want 'de waan die hen zalig doet zijn, is dat zij maar alleen gehaat, maar dan ook in den vergiftigsten zin gehaat zijn. O! *gehaat te zijn*, dat is hun wellust, hun *nec plus ultra*, het hooge doel van hun streven.'⁷⁵

'De diplomaat' toont openlijk zijn minachting voor anderen en etaleert zich het liefst in al zijn onhebbelijkheid. De ironie wil dat een dergelijke vorm van verwaandheid anderen aantrekt. Door zijn arrogantie in deze hoedanigheid te exploiteren, lukt het 'De diplomaat' op zijn eigen manier bekendheid te vergaren in de academische wereld. Hiermee doet hij sterk denken aan Beau Brummell, die vooral de mensen wist te boeien door zijn reputatie van omhooggevallen blaaskaak, die hij op slimme wijze wist uit te buiten.⁷⁶ Maar hoewel Brummells hooghartigheid zonder twijfel gemeend was, had zijn optreden toch ook iets humoristisch en theatraals, een relativering die 'De diplomaat' nergens in het hoofdstuk ten deel valt, maar wat waarschijnlijk te maken heeft met de eigen afkeer van de schrijver jegens deze persoon.

---

⁷³ Ibidem 100

⁷⁴ Ibidem 101.

⁷⁵ Ibidem 101.

⁷⁶ A. Heijkoop, 'Beau Brummell in leven en letteren', in: A. Hielkema, *De dandy of de overschrijding van het alledaagse* (Amsterdam 1989) 17.

Een logische vraag is hoe 'De diplomaat', van wie er de indruk tot dusver één is van een zeer zelfingenomen en onaangenaam persoon, aan zijn bijnaam is gekomen. Want wat heeft diplomatie in principe te maken met een dergelijke vorm van arrogantie?⁷⁷ De manier waarop de schrijver echter denkt over het gemak waarmee 'ereposten' kunnen worden gekocht, blijkt uit eenzelfde manier waarop 'De diplomaat' denkt zijn studie te kunnen behalen, want: 'Mijnheer! voor eereposten is het niet noodig dat men lauweren op de Academie ingeooft hebbe; de diplomaat zal eens zien of het hem convenieert op eene betaalde dissertatie te promoveren en de groote wereld kent geene graden.'⁷⁸

Ook de dagbesteding van 'De diplomaat' zegt niet veel anders over hem dan dat hij een lui, verwend en egocentrisch mens is. We maken voor het eerst kennis met hem op een tijdstip dat andere mensen lange tijd uit de veren zijn en de luiwammes, nadat er door de meid aan zijn deur is geklopt, na een 'wrevelig geknor der gestoorde luiheid' uit te slaan 'weder in zijne kussens zakt.'⁷⁹ Als hij opstaat is de koffie reeds lange tijd koud. De eerste aandacht van de ijdele gaat natuurlijk naar het toilet, waarna hij vervolgens 'zit of liever ligt [...] op zijne sofa te ontbijten met Charles de Bernard, Paul de Kock, het cabinet de lecture – de diplomaat houdt van geen verzen – de revue de Paris, George Sand, Alphonse Karr – arme letterkunde, tot modeartikel vernederd door menschen, die niet eens rede kunnen geven van wat zij lezen! – in de hand'.⁸⁰

Als 'De diplomaat' zich voldoende tegoed heeft gedaan aan de koffietafellektuur en het overvloedige goede voedsel, is het tijd om zich opnieuw te wenden tot ijdele bezigheden. Hij laat de kleermaker ontbieden, wie hij daarvoor heeft opgezadeld met de opdracht een rok naar nieuw Engels model te fabriceren. Het resultaat is echter niet helemaal wat hij ervan verwacht had, wat gepaard gaat met de nodige

---

⁷⁷ Wat overigens een helder licht doet schijnen op de zaak, is dat het Woordenboek der Nederlandse taal, afgezien van de gangbare definitie, ook een 'handig persoon' of 'tacticus' als betekenis geeft van diplomaat.

⁷⁸ Klikspan, *Studenten-typen* (Utrecht 1982) 119-120.

⁷⁹ Ibidem 102.

⁸⁰ Ibidem 106.

opmerkingen. Als hij de broek past, wordt hij echter pas woest, als hij bemerkt dat de pijpen te wijd van onder zijn en, nog erger, de broek niet dicht blijkt te kunnen:

‘Je hebt die broek verknipt, ellendige uil!

- Mijnheer, ik... een ongeluk..... het gat moet alleen maar...

- Weet je wat? besluit de diplomaat in stijgende gramschap, terwijl hij zich buiten zichzelf de broek van de beenen scheurt, scheer jij je met jou gat van de kamer en heb het hart niet er ooit weer op te komen. Hij smijt hem de broek om de ooren, terwijl het lappertje zich zoo schielijk mogelijk wegmaakt.

- Daar, pak je knoeierij mee en zend mij terstond de rekening.’⁸¹

Op deze manier gaan diplomaten om met hun minderen. Ze zijn immers niet anders gewend dan dat de wereld om hun draait. Nog is hij aan het schelden op de ‘nietskunner’ als hij door een vriend, onnodig te zeggen iemand van hetzelfde soort, uitgenodigd wordt de stad eens te verkennen. Voordat hij de deur uitgaat, werpt de dandy nog een laatste blik op zijn spiegelbeeld, achter de rijk gevulde toilettafel, waarvan Klikspaans volgende beschrijving diens goede kennis verraad over de modernste vormen van cosmetica van zijn tijd:

Wat zich aldaar voor geurigs en onontbeerlijks verdringt op schoorsteenmantel en toilettafel, ik zal het niet schilderen; neen, mijne pen is te zwak en mijn bestek te kort: het zij genoeg hier aan te stippen dat het den schijn heeft of al de cosmétiques van Engeland en Frankrijk, met Rowland en Guerlain aan het hoofd, zich op deze plaats *rendez-vous* hebben gegeven. Het is hier een kapperswinkel, eene tentoonstelling, een museum; het is hier de weelde der negentiende eeuw in al haar oververfijning en de afgoderij des haars in al hare dweepzucht. Hier vindt men, van de alom verspreide Macassar-olie van Rowland tot de *huile philocôme* toe; de *graisse d’ours pure* van Delignou betwist hier den voorrang aan de *pommade du lion, ce prodige de la chimie*; de *eau de Cologne* en de *eau de Portugal* zijn bereid hun

---

⁸¹ Ibidem 111.

welriekenden urn op het fijne lijnwaad uit te storten; na de fijnste rozengeurige zeep wacht de melkwitte *kalydor* op de zachte hand, ten einde haar met lenigend vocht te besproeien; op een scheermes van fluweel, dat zich door een *savon mousseux* den gladden weg baant, volgt de verzachtende *cold cream* of de onvergelijkelijke *amandine*.⁸²

Zijn toegang tot deze grote luxeartikelen is voor 'De diplomaat' bij uitstek een middel om zich te onderscheiden van anderen. Ook houdt hij er graag chique uitnodigings- en visitekaartjes op na, die hij meestal uit het *salon* zijner ouders steelt, 'om op zijne kamer de gebraden haan mede te spelen'.⁸³ Daarnaast zijn objecten als zeldzame presse-papiers, pistolen, sabels, degens, kandelaars en wat al niet meer, die 'De diplomaat' op zijn kamer heeft uitgestald, alle bewijzen van zijn voorliefde voor bijzondere snuisterijen. Door zijn kamer op een dergelijke persoonlijke en exclusieve wijze in te richten, heeft hij een eigen kunstmatige fantasiewereld gecreëerd, die voor niemand toegankelijk is en die voor hem een voortdurende bevestiging is van zijn aristocratische afkomst en zijn verhevenheid boven de rest van de wereld.

Afgezien van de aandacht voor zijn uiterlijk door het gebruik van verschillende schoonheidsmiddelen, is 'De diplomaat', modegevoelig als hij is, ook in zijn kledingstijl een dandy. Zo wordt hij, zodra hij de straat op is, door Klikspaan beschreven met een hoed op en 'een dik riet met zwaar besneden gouden of zilveren knop in de hand, zorgvuldig door een *glacé* handschoen omwoeld'.⁸⁴

Maar met zijn distinctieve uiterlijk begint pas het bizarre toneelstuk dat hij gaat opvoeren, want 'De diplomaat' is vooral een dandy door zijn buitensporige gedrag, zijn exclusieve maniertjes en zijn lust tot smaad, die louter afstandelijkheid oproepen. De gelijkenis met Brummell is niet ver te zoeken. 'De diplomaat' heeft alleen al een gezichtsuitdrukking waarbij, in de woorden van Klikspaan, 'de trek der

---

⁸² Ibidem 115-116.

⁸³ Ibidem 115.

⁸⁴ Ibidem 116.

hooghartigheid hem, als een brandmerk, onuitwischbaar op het stroeve gelaat geschraapt' staat en die als enige doel lijkt te hebben omstanders zich zo ongemakkelijk mogelijk te doen voelen.⁸⁵ In zijn omgang met gewone passanten is 'De diplomaat' zeer snel geneigd tot spot, want 'hij is de eenige studentensoort, die eene dame voor zich uit den weg laat gaan' en 'hij laat zich met niemand in, lacht de aanwezigen hardop uit, maakt overluid insolente aanmerkingen over de vrouwen en werpt de jonge mooie meisjes blikken toe die haar het bloed tot over de ooren jagen.'⁸⁶

Klikspaan vraagt zich af wat 'De diplomaat' zich eigenlijk wel verbeeldt, dat hij denkt zich een dergelijk type gedrag te kunnen veroorloven. De schrijver komt tot de conclusie dat de wil om in het centrum van belangstelling te staan de belangrijkste drijfveer is achter zijn gedrag. 'De diplomaat' verbeeldt zich daarbij 'dat aller oogen op hem gevestigd zijn, dat hij de bewondering, het raadsel en de afgunst der gansche studentenrepubliek is' en hij leeft met de indruk 'dat iedereen verbaasd en – *sit venia verbo!* – bedonderd staat over zulke gedistingueerde manieren en levenswijze, dat eindelijk iedereen hem benijdt.'⁸⁷ Klikspaan gelooft dat diep van binnen 'De diplomaat' echter een zeer onzeker mens is, want 'niets vreest hij meer dan zijn *decorum* te schenden en den mensch onder het gewaad des wandelenden standbeelds te doen raden.'⁸⁸

De aversie die Klikspaan voelt voor 'De diplomaat' wordt afgewisseld door zijn waardering voor de levenslustige Flanor, de volgende dandy die zijn entree maakt in *Studenten-typen*, in het gelijknamige hoofdstuk 'Flanor'. Hij is een *bon vivant* die de hooghartige aristocraten van het zojuist beschreven soort verfoeit. Met diens afkerigheid jegens 'De diplomaat' houdt de vergelijking tussen de twee dandy's echter ook op.⁸⁹ Flanor blijft echter in zijn opmerkelijkheid

---

⁸⁵ Ibidem 117.

⁸⁶ Ibidem 118-119.

⁸⁷ Ibidem. *Sit venia verbo*: het zij mij geoorloofd deze woorden te gebruiken.

⁸⁸ Ibidem.

⁸⁹ Ibidem 129.

beslist niet achter op de tot dusver beschreven Nederlandse literaire representaties van de dandy, want hij is zo mogelijk nog opmerkelijker.

Flanor onderscheidt zich niet zozeer door de extravagantie van zijn uiterlijk, als door zijn voortdurende zoektocht naar sensatie, die zeer bepalend is voor het leven dat hij leidt.⁹⁰ Daarnaast is hij te kenmerken als een optimist, een eigenschap waarmee hij bij veel mensen in de smaak valt en niet in de laatste plaats de schrijver zelf, want deze schrijft over de student de volgende lovende woorden:

Flanor was de uitdrukking van die karakter-nuance welker naam men poogt te schilderen wanneer men, met hartelijkheid op het bijvoeglijke-naamwoord drukkende, iemand een *goeden* vent noemt. Hij was vol grappen, guitenstreken, dwaasheden, echter hield hij niet van die welke een ander roekeloos benadeelen noch van degenen die zich op dergelijke baldadigheden, uit gebrek aan smaakschheid des geestes, toeleggen. Hij had eene inborst en eene gezondheid van ijzer, en was een knappe jongen naar ziel en naar ligchaam, maar hoe hem de kennis was aangewaaid begreep niemand, want hij was zeer zelden op zijne kamer en zeer dikwijls aan de rol.⁹¹

Flanor voldoet hiermee aan het derde oertype, dat van de avontuurlijke dandy. Hij wordt gekenmerkt als iemand met een groot hart, als de geïdealiseerde strijdlustige voor wie geen uitdaging te groot is en die het leven en alles wat het te bieden heeft met de grootst mogelijke passie omhelst. Flanor is hiermee een duidelijke vertegenwoordiger van het Byroniaanse dandyisme. Omdat hij een bewonderaar was van de Engelse literatuur is het goed voorstelbaar dat Klikspan met Flanor doelbewust een dandy probeerde neer te zetten naar het statuus van

---

⁹⁰ Het zal de lezer niet ontgaan dat de naam Flanor veel doet denken aan de flaneur. Men moet echter niet vergeten dat termen als 'flaneur' en 'flaneren' in de jaren 1840 veelgebruikte modewoorden waren. Een andere verklaring is dat Flanor zich evenals de flaneur graag laat meeslepen door het gebeuren in de stad. Een duidelijk verschil met de flaneur is echter de uitgelatenheid waarmee Flanor zich met al zijn stedelijke ervaringen engageert.

⁹¹ Ibidem 326-327.

Byron. Het is dan ook de geest van de romantiek, die in Klikspaans volgende beschrijving van Flanor ondubbelzinnig doorklinkt:

Voor alles wist hij raad, hij roste en vloog door het leven, zonder zich om wat het ook mogt wezen te bekreunen, hij had door zóó vele kelders en riolen gekropen, door zulk dik kreupelhout zich een weg moeten banen, dat hij noch hopen, noch sloten, noch hakhout meer ontzag en die aarzelden hem te volgen uitspotte en uittartte. Hem viel de last des levens ligt en de tranen liepen af langs zijn gerozenolied hart, zonder het eens vochtig te maken. Hij was iemand die zich zat dronk aan de geneugten en de uitspattingen der jeugd, die de sluizen voor den hartstogt wagewijd open had gesteld, maar die, door kunde en verstand ondersteund, zich, uit den roes ontwakende, sterk zou gevoelen en in staat, zijn land, de wetenschap, de beschaving te dienen en, wie weet? vooruit te zetten. Zwieren wij hem na in zijne weelderige vaart en zingen wij het onbekommerde lied des levens voor eenige oogenblikken met hem mede!⁹²

Opvallend is echter dat Flanor niet alleen het goede des levens omarmt, maar ook het slechte in de mens. Klikspaan noemt in dit licht 'het dierlijke, het lage deel zijner natuurgenoeten', dat bij Flanor de prikkel tot de reeds vertrouwde lust tot spotten, en daarmee de dandy in hem, aanwakkert. Deze spot is echter niet bedoeld om anderen te kwetsen, maar om de algemene, laagste zwakten van mensen belachelijk te maken.⁹³ Zo is het Flanor die, wanneer de Leidse straten druk bezet zijn van het feestgedruis, vanaf zijn kamerraam roodgloeiende centen op straat werpt, om vervolgens met leedvermaak het 'gehuil, gevecht, getrap, gekrab en bloedneuzen' te aanschouwen van de worstelende volksmassa in zijn gretige poging de munten te bemachtigen.⁹⁴ Dit is slechts een voorbeeld van de vele schelmenstreken die de tot hoon gedrevene er voor zijn plezier op nahoudt.

---

⁹² Ibidem 327-328.

⁹³ Ibidem 328-329.

⁹⁴ Ibidem 330.

Dat Flanor zich zat drinkt aan de 'geneugten en de uitspattingen der jeugd', blijkt inderdaad uit de verdere bezigheden die Klikspaan aan hem toeschrijft. Zo vangt de schrijver aan bij Flanor die al vroeg op de dag achter de meisjes op straat aan zit. Eén van hen blijkt echter de dienstbode te zijn van een oudere vrouw bij wie hij geregeld over de vloer komt, een fout die hij, gelukkig voor hem, net op tijd bemerkt voordat hij zich aan de jonge vrouw wil vergrijpen. 's Avonds organiseert Flanor bij hem thuis een drinkgelag voor een aantal van zijn studentenvrienden. De hoeveelheden bier die de jongemannen hier gezamenlijk wegwerken zijn niet gering, terwijl de vrolijke studentenliederen ten gehore worden gebracht. Ook weet de niet onverdienstelijke dichter Flanor zijn dronken medeacademici als een echte Byron te enthousiasmeren met een toepasselijk gedicht over een bacchanaal, dat door de uitbundige groep met veel waardering wordt ontvangen, waarna de bezatte mannen onder luid gejuich de stad in gaan.

En daar gebeurt het dat Flanor in een café een bekende tegen het lijf loopt, ene Geerse, die hij nooit heeft gemogen en met wie er, in Flanors benevelde toestand, logischerwijs ogenblikkelijk een handgemeen ontstaat. Voor de tweede keer die avond toont Flanor zich een ware Byron, want daar hij Geerse niet bepaald voor een heldhaftig man houdt, daagt Flanor hem in een kort moment van verstandsverbijstering uit tot een duel. Geerse wil zich echter niet laten kennen en neemt, tegen de verwachting van de uitdager in, het dwaze voorstel aan. Er wordt afgesproken dat het de volgende morgen om zeven uur tot een gewapend treffen zal komen in de Papenlaan, waarbij de duellisten beide een pistool zullen dragen. Hoe dwaas stelt de overmoedige jeugd zich op om op een waanzin als deze werkelijk in te gaan! Hebben talloze fatale aflopen van duels dan niet aangetoond dat het een gevaarlijk spelletje is dat zij gaan spelen? En zullen de studenten instaan voor de eventuele fatale gevolgen? Op deze manier beklagt Klikspaan zich, in een tot de lezer gericht monoloog, over de

stompzinnigheid van wat hij 'het tweegevecht – die schandelijke vlek der Duitsche Hoogeschoolen!' noemt.⁹⁵

Maar de grote dag breekt toch aan. Hoewel het de dappere Flanor niet aan moed ontbreekt en hij het avontuur bovendien zelf is aangegaan, is hij door het gebeurde toch erg nerveus geraakt, want hij kan in de luttele uren voor de ontmoeting de slaap niet meer vatten. Zelfs het ontbijt, waar de nerveuze zich gewoonlijk met een bovengemiddelde eetlust aan tegoed doet, laat hij voor deze keer staan. Wel drinkt hij zich in een café vlakbij de plek des onheils nog wat moed in. Als Flanor met zijn secundant dan eindelijk richting de Papenlaan vertrekt, blijft Klikspaan in zijn verhaal achter bij de groep van toeschouwers rondom het café.

De spanning loopt hoog op. De schrijver laat verdere details rond het tweegevecht over aan de verbeelding van de lezer, want het verslag wordt gedaan vanaf het veilige terras. Hier is het duel omgetoverd tot een gemoedelijke attractie voor het aanwezige gezelschap van geïnteresseerden, dat zich als volgt afspeelt:

Terstond haastte men zich versche broodjes in een mandje te schikken en de mand werd geflankeerd met koude lamscôteletten, benevens een overgebleven gedeelte van een *paté de foie gras*, mitsgaders verdere benoedigdheden; doch toen de eijeren, die het *déjeuner* zouden voltooiën, al vast maar in het netje gedaan waren en de meid het deksel van den ketel met kokend water afligtte, viel het eerste schot en plotseling daarop het andere. Juffrouw de Wit kon niet nalaten te verbleeken, doch haar man lachte haar uit en liep naar buiten, zeggende, terwijl hij naar den kant van den Papenlaan uitkeek:

- Het zal wel met een sisser afgelopen zijn!

Hij had, Gode zij dank! waarheid gesproken. In de verte kwamen de vier heeren werkelijk reeds aan, onbezeerd. Geerse en Droeving stegen dadelijk te paard en reden weg. De twee kurkentrekkers van het Academisch Alphabet – *videatur* Tweegevecht *in voce* – hadden het dus ditmaal mis: er had geene verzoening plaats

---

⁹⁵ Ibidem 374. Hij verwijst hiermee naar de gewoonte van Duitse studenten destijds, onderling schermwedstrijden te houden, vaak met fatale gevolgen.

gehad; alleen was, nadat geene der partijen geraakt had, door de seconds verklaard dat aan de eer was voldaan; doch in plaats van elkander toen de hand toe te reiken, had Flanor, zonder verder naar Geerse om te zien, hem de rug toegedraaid en regtsomkeerd gemaakt.⁹⁶

De trotse Flanor heeft hiermee zijn eer gered en dat is voor hem genoeg. Niettemin profiteert hij van de nieuw verkregen heroïsche status, want het voorval zorgt voor flink wat spanning in de normaal zo ingeslapen stad. Met zijn optreden heeft hij in zijn omgeving veel respect gekweekt, zo blijkt uit 'het ontzag dat alle Academieburgers hem toedroegen', die in vergelijking met de held zo schril en kleurloos afsteken.⁹⁷ Ook 'zijne vijanden bogen het hoofd en het kwam niemand meer in de gedachte Flanor op die zekere wijze aan te kijken of na te wijzen' en zelfs de vader van de gelauwerde beloont zijn dappere zoon met een eervolle brief aan diens adres.⁹⁸

Maar het zal uiteindelijk toch slecht aflopen met Flanor, want de vele felicitaties ten aanzien van zijn behaalde succes in het duel dragen niet alleen bij tot de groeiende zelfingenomenheid van de student, maar sussen ook zijn geweten en zetten hem bovendien aan tot een nog grotere onverschilligheid jegens zijn zo roekeloze gedrag.

Als gevolg komt het in een vlaag van overmoed gedurende een volgend avontuur tot een gewelddadig treffen tussen hem en een telg van het lage allooi dat studenten 'Leidenaren' noemen. De twee raken in gevecht, waarbij Flanor de man ongelukkigerwijze ernstig lichamelijk letsel berokkent. Deze keer komt hij er echter minder goed vanaf dan in zijn confrontatie met Geerse, want hij wordt voor de rechter gedaagd, waarbij de schuldige jammerlijk eindigt met een strafblad aan zijn broek, wat als een schandvlek op zijn naam een ramp betekent voor de carrière van de jurist in spé. De schrijver komt dan ook terecht tot de conclusie dat hoogmoed voor de val komt en met het slechte nieuws in het vooruitzicht eindigt de wonderlijke vertelling van Flanor.

---

⁹⁶ Ibidem 369-370.

⁹⁷ Ibidem 378.

⁹⁸ Ibidem.

De onzinnigheid waarmee de nonchalante dandy zich op een dergelijke manier in het verderf stort, is echter niet uit de lucht gegrepen. Flanors bizarre uitspattingen neigen naar de romantische verering van de losbandige held en doen ook om die reden sterk denken aan de escapades van de jonge Byron. Men kan daarbij ook denken aan de onstuimige Byroniaanse jeugd, die elkaar zwaar verwondde of zelfs doodstak in het duel. Tenslotte voldoet Flanor in veel opzichten aan het evenbeeld van de Engelse dichter, want als resultaat van zijn visie op het leven als één groot spektakel haalt hij zoals we zojuist hebben gezien lachwekkende guitenstreken uit, zoekt hij zijn toevlucht in verdovende middelen, heeft hij een reputatie verworven van beruchte rokkenjager, vereert hij Bacchus in zijn poëzie en zoekt hij moedwillig het gevaar op in duels en knokpartijen. Het is bekend dat alle ook eigenschappen zijn die aan de Engelse dandy worden toegeschreven.

Er kan worden geconcludeerd dat met de onaangename edelman 'De diplomaat' en de groteske Flanor, Kneppelhout, net als het geval was bij de eerder genoemde voorbeelden uit de *Camera obscura*, twee Nederlandse dandy's van formaat heeft neergezet. De schrijvers Beets en Kneppelhout kunnen om hun pionierswerk worden beschouwd als de voorhoeders van een nieuwe generatie van jeugdige auteurs die in de vroege jaren veertig de dandy gebruikte als een middel om zich te verzetten tegen de gevestigde orde in de letterkunde, die in de optiek van de jongelingen erg droog en saai was.

In navolging van Beets en Kneppelhout gingen dan ook andere schrijvers de dandy in hun oeuvre gebruiken. Zo worden in de *Physiologie van Den Haag* door Een Hagenaar en de *Physiologie van Amsterdam* door Een Amsterdammer, beide verschenen in 1844, aan dandy's soms een belangrijke rol in de maatschappij toegekend.

Zoals uit de titels van deze physiologieën kan worden afgeleid was het dandyisme in de Nederlandse literatuur, indien men hier nog het Leidse oeuvre van Beets en de zijnen aan toevoegt, bij uitstek een Hollands verschijnsel. De oorsprong van de dandy lag immers, zoals die in de Nederlandse literatuur werd vertegenwoordigd, in steden als Leiden, Den Haag en Amsterdam.

De *Physiologie van Den Haag*, die onder het pseudoniem 'Een Hagenaar' verscheen, wordt toegeschreven aan W.J.A. Jonckbloet, een Haagse letterkundige en latere politicus, die als generatiegenoot van de Leidenaren in 1817, ter plaatse, werd geboren. Hagenaar licht in een inleidend hoofdstuk de totstandkoming van dit werkje, en daarmee ook zijn bestaan als flaneur, toe met de volgende woorden: 'ik, uw onderdanige dienaar, heb er in den laatsten tijd niets beters op gevonden om den kostbaren tijd te dooden dan in onze lieve stad dapper rond te kijken en het geziene en gehoorde tot stichting en opbouw van al wat in onze provinciën rondsloentert te boeken.'⁹⁹

Hagenaar maakt de lezer in het volgende hoofdstuk bekend met de topografie van de gemeente, die vanouds in vier afzonderlijke stadsbuurten met een duidelijke klassenverdeling wordt ingedeeld:

Ziedaar de vier wijken, waarin onze dandy's, lions, fashionables, onze eerbare burgers en advokaten en doctoren en officieren en dienstmeisjens en jonge jufvrouwen, en de hemel weet wat al niet, rondsloentert, rondkijken en rondgeeuwen, hetgeen in den kunstterm heet *flaneeren*.¹⁰⁰

Dandy's zijn in Hagenaars physiologie als essentieel onderdeel van het straatbeeld bijna onafgebroken aanwezig, want de schrijver typeert de hofstad als een plaats waar de rijke bovenlaag met name op het gebied van gedragscodes de regels voorschrijft.

Het meest in aanzien staat dan ook het noordoostelijke kwartier, want hier geven de adel en geld-aristocratie 'elkander de hand' en lokken schouwburg en concert 'de heeren der schepping tot genieten' uit. In dit stadsdeel huist de Haagse *chique*, die aandeel neemt aan het gulle, vrolijke etiquetteleven ten hove en die de aandrang voelt, 'om zich van het canaille te onderscheiden, zich zoo veel mogelijk te

---

⁹⁹ Een Hagenaar, *Physiologie van Den Haag* (Den Haag 1844) 8-9.

¹⁰⁰ Ibidem 21.

veronhollandschen naar geest en ligchaam, en zich in dat overdreven stijf dwangbuis te martelen, dat men fatsoen quand même noemt.¹⁰¹

Deze elitaire drang naar vervreemding en met name de wil zich te ‘veronhollandschen’ zijn elementen die sterk doen denken aan Klikspaans typering van ‘De diplomaat’. De keuze van de schrijver voor een woord als ‘canaille’ is dan ook iets te toevallig om door Hagenaar zelf te zijn bedacht en verraadt duidelijk diens ontleening aan de passage waarin ‘De diplomaat’ zijn medestudenten afschildert als ‘het *canaille* aan de Academie’.¹⁰² Door de regelmatige verwijzingen van Hagenaar naar de *Studenten-typen* wordt duidelijk dat de schrijver Klikspaans typenschetsen waarschijnlijk beschouwde als een belangrijke inspiratiebron. Afgezien daarvan is het ook aannemelijk dat andere schrijvers zich door de verzamelde opstellen lieten inspireren, want ook in de *Physiologie van Amsterdam* worden deze herhaaldelijk genoemd.

Dat Hagenaar waarschijnlijk ook goed op de hoogte was van de internationale verhandelingen over de flaneur, blijkt uit zijn eerste verpersoonlijking van de Haagse dandy in de gestalte van een ‘klein, dik mannetjen’, dat beschreven wordt als ‘een vermaard flaneur, die zoo even uit het fransche koffijhuis arriveert’.¹⁰³ Met zijn ‘bolle roode wangen, gouden bril, breede jabot, profusie van ringen aan de handen en knopen in het hemd’ groet hij de aanwezigen in het Haagse koffiehuis ‘met een arrogant bevallig knikjen in het rond, want hij kent iedereen’.¹⁰⁴ De flaneur gebruikt een vijftal drankjes, waarna ‘zijne dagelijksche pelgrimaadje naar het paviljoen in ‘t bosch’ hem echter weer lokt en na zijn kortstondige wandelpauze de ietwat zonderlinge verschijning weer doet vertrekken.

De alomtegenwoordigheid van de Haagse dandy is ook te vinden in types als de bluffer of *blagueur* en de fat. De bluffer is een type waarvan zijn naam al doet vermoeden dat hij zich voor zijn omgeving groter voordoeft dan hij in werkelijkheid is. Hagenaar beschrijft hem

---

¹⁰¹ Ibidem 15.

¹⁰² Klikspaan, *Studenten-typen* (Leiden 1841) 100.

¹⁰³ Een Hagenaar, *Physiologie van Den Haag* (Den Haag 1844) 61.

¹⁰⁴ Ibidem 62.

toepasselijk als ‘een man, omhangen met klatergoud, dien men óp maar niet onder het kleed moet zien’ en ‘wiens levenswijze en manieren steeds en zonder tusschenpozing behooren tot de haute Comedie’.¹⁰⁵

De bluffer heeft in de hoedanigheid van misplaatste snoever veel gemeen met de *fat*. De laatste is volgens Hagenaar een figuur die in het bijzonder aan Den Haag eigen is, want:

Het is waar, ook in andere plaatsen is men er op uit den representant der Godheid zoo veel mogelijk in een mooi pak te steken, niet licht zal men een fashionable uit den Haag verwarren met de modepoppen uit Amsterdam of Utrecht, die overladen met goud en blinkende knopen en schreeuwende kleuren eene charge van hunnen Haagschen collega zijn. Deze alleen – of zijn kleermaker – verstaat de kunst om eenvoudig en toch élegant te zijn, hij alleen kent de poëzij der glimmende en blinkende knevels; hij alleen doet zien hoe het mogelijk is, dat men, hangende tusschen corset en sous-pieds, met de beenen voorwaarts komt; hij alleen weet dat de zakken in de paletôts alleen zijn gemaakt tot berging van handen, parapluis en wandelstokken; hij alleen weet dat de oogleden alleen zijn uitgevonden om een lorgnon tusschen te kunnen vatten, hij alleen weet.... maar wat weet hij al niet van die kunsten, die den mensch van dier verheven hebben tot – gek!¹⁰⁶

De hier geschetste aanstellerigheid bevestigt opnieuw het negatieve cliché rond het type van de *fat*, in dit geval in de gedaante van oppervlakkige ijdelruit. Onder eerdere voorbeelden was de *fat* nog een doortrapte, onbetrouwbare en dikwijls ook gevaarlijke schurk. In een later hoofdstuk hekelt de schrijver nog een storende groep *fats* bij een concert voor de *beau-monde*, waarbij de ‘heeren der schepping’ een poging wagen zich in hun wellust aan een ongelukkige vrouwschaar uit de hogere klasse op te dringen. Hagenaar degradeert de *fats* daarbij niet alleen tot wezens zonder verstand, maar ook tot schepsels zonder geweten.¹⁰⁷

---

¹⁰⁵ Ibidem 67-68.

¹⁰⁶ Ibidem 69-71.

¹⁰⁷ Ibidem 109.

Afgezien van het onooglijke mannetje dat zojuist in het Haagse koffiehuis de revue passeerde, hanteert Hagenaar nog een tweede type flaneur, dat door de schrijver in het gelijknamige hoofdstuk 'De straatslijper' met veel uitvoerigheid wordt behandeld. Als een groot bewonderaar van dit personage verzet Hagenaar zich tegen het eenzijdige beeld over de flaneur als van een persoon 'wier hoofdbezigheid bestaat in *niets doen*', want: 'O, de straatslijper, de flaneur, is de ware wijsgeer, de ware dichter, de ware burger!'¹⁰⁸

De door Hagenaar zo hoog ingeschatte positie van de straatslijper schuilt vooral in diens aandrang 'elke zaak, iedere gebeurtenis', te beschouwen 'van de schilderachtigste zijde, van den meest interessanten kant', want de straatslijper heeft een bijzonder sterke verbeeldingskracht, waarin zich voor hem 'in het gewoel en gedrang zoo vele blijebende treurspelen' ontwikkelen.¹⁰⁹

De straatslijper ziet Den Haag als zijn persoonlijke eigendom, waarbij 'iedere straat, elke winkel, elk huis, elke steen' niet alleen zijn diepste belangstelling opwekt, maar hem ook bij iedere ontmoeting opnieuw dierbaar is als een oude bekende.¹¹⁰ Elke morgen staat hij op met hetzelfde doel: kennis te nemen van de stand van zaken in de stad en om eventuele veranderingen van het nodige en niets ontziende commentaar te voorzien.

Op deze wijze bouwt de straatslijper een indrukwekkende hoeveelheid aan wetenswaardigheden op over de eigen woonplaats en wordt hij 'een veelweter, een wandelende guide des voyageurs, eene stedelijke encyclopedie', wat hem boven alles maakt 'tot den aangenaamsten der menschen in gezelschap'.¹¹¹ Om die reden doet Hagenaar dan ook een oproep aan de lezer om evenals het door hem zo begenadigde type, toch vooral te gaan flaneren en zich hierbij niet te laten verontrusten door de spreuk 'ledigheid is des duivels oorkussen'. Het straatslijpen is per slot van rekening 'eene verdienstelijke bezigheid,

---

¹⁰⁸ Ibidem 75-78.

¹⁰⁹ Ibidem 79-80.

¹¹⁰ Ibidem 81.

¹¹¹ Ibidem 83-84.

en menig voorbeeld zou u kunnen leeren dat geene verdienste beter wordt beloond.¹¹²

In het hoofdstuk 'Een zoo als er veel zijn' neemt daarop de schrijver een kijkje in het leven van de jongemannen Frans Overberg en Gustaaf van Dommel, die hun eerste stappen zetten in de grote wereld. De twee kennen elkaar uit Leiden, waar beiden 'aan de academie tot de intimi van Flanor' hadden behoord en 'menige campagne te zamen' hadden doorleefd.¹¹³ Blijkbaar was Klikspaans student indertijd zo populair dat hij zelfs los van het verband van de *Studenten-typen* werd genoemd.

Overberg is bij Van Dommel op bezoek in diens studentenkamer, die bij de eerste aanblik een interessante keus aan trofeeën herbergt, als stille getuigen van een woelige studententijd. Daarnaast verradt de inrichting van zijn kamer Van Dommels belangstelling voor schrijvers die in die tijd in hoog aanzien stonden. Zo sieren, naast een keuze uit het werk van Byron en Victor Hugo, ook Eugène Sues *Les mystères de Paris*, Richerands *Nouveaux éléments de physiologie* en de *Physiologies-Aubert* zijn kamer, die kunnen worden beschouwd als handleidingen voor de flaneur. Tot slot worden in een eerbetoon aan Klikspaan ook diens *Studenten-typen* genoemd, die 'eenzaam onder zoo veel vreemds de vaderlandsche letterkunde vertegenwoordigen.'¹¹⁴

Uit het gesprek tussen de vrienden valt af te leiden dat de twee heren gedeelde interesses hebben voor vrouwen en flaneren. De strekking van het dialoog doet zelfs vermoeden dat de mannen zich bij tijd en wijlen vermaken met het hoerenlopen. Zo wordt er gesproken over een vrouw, 'bij onze lions bekend onder den mysterieusen naam *Schoppenaas*', waarmee de schrijver niet alleen de interesse van het duo voor de lichte zeden bevestigt, maar het tweetal ook nog typeert als *lions*, indertijd een veelgebruikt synoniem voor de dandy.¹¹⁵

---

¹¹² Ibidem 85.

¹¹³ Ibidem 92.

¹¹⁴ Ibidem 91. *Les mystères de Paris* was een populair feuilleton van de Franse schrijver Eugène Sue, dat verscheen vanaf 1842.

¹¹⁵ Ibidem 99. Volgens de schrijver Olf Praamstra was 'het bezoeken van prostituees [...] in de eerste helft van de negentiende eeuw bijna onlosmakelijk met het studentenleven

Afgezien van vrouwen blijkt ook de gezamenlijke interesse voor het flaneren een geliefd gespreksonderwerp. Zo grapt Gustaaf over het beroep van zijn vriend dat het hele dorp waar Frans zich als dokter heeft gevestigd zo erg onder zijn 'pillen en likkepotjens' is bezweken, dat deze zich de tijd kan permitteren 'zoo door de wijde wereld' te flaneren.¹¹⁶ Ook noemt Gustaaf het flaneren 'door de stad en het bosch' een door hem geliefhebberde bezigheid die hij er, 'gekleed en geëdoniseerd', graag op een vrije dag op nahoudt.¹¹⁷

Maar daar houdt hun conversatie over het geliefkoosde straatslijpen nog niet op, want Frans geeft zijn vriend het advies diens ledige tijdsbesteding zelfs te verheffen tot het onderwerp van een boek, in een nog niet bestaande physiologie over de hofstad:

Lieve vriend, schrijf toch de *Mystères de la Haye*! Met uwe locale kennis is er van den Haag wel wat in dien trant te maken.

- Het is als of je in mijne gedachten leest; ik heb al vrij wat voorbereidende studiën daarvoor gemaakt en genoeg geloofwaardige berichten ingewonnen. Ik zou al een paar zeer interessante deeltjens kunnen vullen met de *chronique scandaleuse* van de residentie, en ik zou over menigeen mededeelingen kunnen doen, die.... Enfin, ik heb mij daarvoor ook moeite genoeg gegeven, en menige kennis moeten aanknoopen, die onder de apocryphen behoort te blijven.¹¹⁸

Omdat het goed denkbaar is dat Jonckbloets physiologie naar aanleiding van eenzelfde soort anekdote tot stand is gekomen, is bovenstaande gedachtewisseling tussen Overberg en Van Dommel vermoedelijk semiautobiografisch, omdat Hagenaar deze *Mystères* uiteindelijk zelf heeft geschreven, in de hoedanigheid van de *Physiologie van Den Haag*. Waarschijnlijk personifieerde de schrijver daarbij zichzelf in de figuur Van Dommel.

---

verbonden.' Praamstra is een biograaf van de Nederlandse schrijver C. Busken Huet, die evenals de 'Leidse kring' in de jaren veertig deel uitmaakte van het Leidse studentenleven; O. Praamstra, *Busken Huet: een biografie* (Amsterdam 2007) 64.

¹¹⁶ Ibidem 93.

¹¹⁷ Ibidem 101.

¹¹⁸ Ibidem 100-101.

Opmerkelijk is dat Van Dommel in het volgende werk, de *Physiologie van Amsterdam*, nog een kleine rol speelt als een lichtzinnig vrouwenjager die meisjes bemint als de 'blonde Anna' en de 'zwartooigige Agatha'.¹¹⁹ Als overduidelijke imitatie van de oorspronkelijke humoristische verhandeling over Den Haag was de *Physiologie van Amsterdam* evenwel een niet erg verrassende poging om met hetzelfde concept succes te behalen. De schets bevat niettemin het terugkerende element van de dandy en verdient om die reden toch de aandacht.

Het pseudoniem 'Een Amsterdammer' wordt toegeschreven aan de in 1819 geboren Jan David de Vries. Amsterdammer licht het doel van de physiologie toe als een antwoord op Hageenaars niet onverdeeld positieve weergave van de Nederlandse hoofdstad. De schrijver wil door middel van het boekje aantonen dat Hageenaar echter ongelijk heeft.

Zo is ook Amsterdam het domein van dandy's, hoewel hier de heertjes niet in die mate het straatbeeld tekenen van hun stad als hun Haagse evenbeelden dat doen. De eerste kennismaking met een Amsterdamse dandy vindt dan ook binnenshuis plaats, in het hoofdstuk genaamd 'Feest'. Het gaat om een partij van de gegoede middenstand, waar zich onder een gemêleerd gezelschap, bestaande 'uit drie getrouwde jufvrouwen, eene mevrouw en vijf heeren', ook een markante jongeman bevindt:

Deze jonge heer, die *Herman* heette, was de dandy, de lion van dit gezelschap; hij sprak over de *Mystères de Paris*, over Fransche *Opera's* en rookte bijzonder veel sigaren, terwijl hij van tijd tot tijd veel zeggende blikken op de lieve *Julie* wierp, die, ondanks hare eenvoudigheid, zich bijzonder vereerd gevoelde, dat zij de opmerkzaamheid tot zich trok van eenen jongen heer, die stoffen laarsjes droeg, zijne knevels liet staan en de *Mystères de Paris* gelezen had.¹²⁰

---

¹¹⁹ Een Amsterdammer, *Physiologie van Amsterdam* (Amsterdam 1844) 19.

¹²⁰ *Ibidem* 53.

Wat vooral kenmerkend is aan deze Herman, is zijn opzettelijke en vaak brutale tegendraadsheid. Zo wordt bij de aanvang van het diner één van de genodigden, een dominee, gevraagd om voor te bidden. Iedereen om de tafel probeert bij het gebed op zijn minst de impressie te wekken hier actief aan deel te nemen, behalve Herman, die 'onbeschaamd in het rond zag, om toch maar vooral te toonen, dat *hij* niet bad.'¹²¹

Als tijdens het banket één van de gasten, al enigszins beschonken van de wijn, een eenvoudig volkslied aanheft en de meeste anderen hem daarin opgewekt volgen, is het de dandy die demonstratief zwijgt, omdat de snob 'nooit iets anders dan Fransch, Hoogduitsch of Italiaans zong'.¹²² Als een paar enthousiastelingen, meegesleept door de vrolijkheid van het eerste lied, daarop verheugd een tweede wijsje inzetten, worden zij echter bruusk door de dandy overschreeuwd, waarbij de opschepper met een arrogant gevoel van eigendunk 'een aria uit *Robert le Diable* uitgilde', een lied uit het repertoire van de zogeheten hogere kunst.¹²³

Als het feestmaal tot een einde lijkt te komen, wordt er door de dominee plechtig afgesloten met een toespraak ter ere van de gastheer en gastvrouw, waarbij iedereen aandachtig luistert en Herman bijzonder verveeld uit zijn ogen kijkt. Op het moment dat de weleerwaarde iedereen oproept om ook ter afsluiting nog eenmaal de handen te vouwen, wordt zijn voorbeeld door alle aanwezigen opgevolgd, behalve natuurlijk 'door den *dandy*, die, door den wijn opgewonden, in plaats van zijne handen te vouwen, dezelve zoo diep mogelijk in zijne beide broekzakken stak.'¹²⁴

Afgezien van de rebelse Herman noemt Amsterdammer ook het type van de jonge 'Kantoorbediende', dat volgens de schrijver nog het meest in de buurt komt van de Haagse straatslijper en dat in de

---

¹²¹ Ibidem 57.

¹²² Ibidem 57-58.

¹²³ Ibidem 58. *Robert le Diable* is een opera van de Duitse componist Giacomo Meyerbeer.

¹²⁴ Ibidem.

hoofdstad erg talrijk is: 'Gij kunt verzekerd zijn, dat van de tien jonge lieden, die u op uwen weg ontmoeten, ten minste zes *Kantoorbedienden* zijn, die den toon aangeven in koffijhuizen en in gezelschappen.'¹²⁵

De jonge Kantoorbediende is een typische flaneur, wat vooral naar voren komt in de passies die de jongeman erop nahoudt voor het maken van lange wandelingen door de stad en het lezen van talloze moderomans. Daarnaast houdt de dandy ervan zich goed te kleden, zowel in het dagelijks leven als in de hoedanigheid van acteur in een amateurtoneelstuk.

In het Nederlandse tijdschrift 'Flaneur' werd, in een aflevering uit 1843, betoogd dat slechts vier standen er recht op hadden de titel flaneur te dragen, namelijk dichters, artiesten, notarisbedienden en de *petis clerics d'avoués*.¹²⁶ Deze bewering is rechtstreeks overgenomen uit *La physiologie du flâneur* van Louis Huart uit 1841, destijds een zeer populair voorbeeld van het genre.¹²⁷ Ook volgens bovenstaand bericht zou de jonge Kantoorbediende dus in aanmerking komen voor de benaming flaneur. Om die reden heeft Amsterdammer vermoedelijk zijn personificatie van de jonge *employee* aan één van deze bronnen ontleend.

De dagindeling van de jonge Kantoorbediende ziet er als volgt uit. Voordat de jonge klerk aan het werken gaat, maakt hij om te beginnen een lange wandeling door de stad. Hij meldt zich vervolgens het liefst zo laat mogelijk op de niet erg geliefde werkplek. Op kantoor plaatst de ijdele zich allereerst 'voor den spiegel, om zijne altijd met zorg gefriseerde haren in bevallige lokken te rangschikken, en de heldere omslagen zijner halsboordjes gelijk te trekken, welke halsboordjes hij meent, dat hem eenige gelijkenis met *Lord Byron* geven.'¹²⁸

De dagbeschrijving van de jonge werknemer staat vooral in het teken van diens ineffectiviteit en verveling op het werk. Hij zet zich gedurende de landerige kantooruren 'op zijne plaats neder, legt zijn

---

¹²⁵ Ibidem 86.

¹²⁶ W.J.H. Furnée, Lezing over de flaneur.

¹²⁷ Ibidem.

¹²⁸ Een Amsterdammer, *Physiologie van Amsterdam* (Amsterdam 1844) 89.

werk voor zich en haalt een roman – meest altijd eenen van Paul de Kock – te voorschijn'.¹²⁹ Op die manier blijft hij stiekem een tijdje lezen, totdat echter zijn baas onverwacht binnenkomt, 'op wiens verschijning de roman in den lessenaar verdwijnt, en de pen ijverig over het papier krast'.¹³⁰ Aangezien de flierefluiter weinig uitdaging kan vinden in de oppervlakkige klusjes die zijn chef aan hem opdraagt, slijt de tot nietsdoen verleide ook het resterende gedeelte van de dag met het dagdromen en poppetjes tekenen. Als zijn werkdag er echter bijna opzit, komt er plotsklaps leven in de jongste bediende en staat hij zowaar te springen om zo snel mogelijk weg te gaan. Om de instemming van de baas met zijn vertrek te bespoedigen, zet de guit de wijzers van de kantoorklok achter diens rug om tien minuten vooruit.

Eenmaal klaar met werken begint voor de jonge Kantoorbediende dan eindelijk *tempus ludendi*, waarbij hij het grote scala aan mogelijkheden die de grote stad te bieden heeft alle weleens heeft benut. Want behalve voor de werkzaamheden op kantoor heeft de jonge flaneur werkelijk lust voor alles: 'hij is een minnaar van den schouwburg, van liefhebberij-commedie-spelen, van romans-lezen, vooral van *Dickens*, van potje-spelen, en lang uitblijven als hij eene boodschap voor kantoor te verrigten heeft!'¹³¹ Op de beschreven dag gaat de jongeman als eerste een borrel halen in het koffiehuis, waarna hij rechtstreeks naar de Collegie gaat, 'waar nu en dan concerten en bals-masqués gegeven worden, en komedie gespeeld, bij welke gelegenheid hij veelal zelf eenen rol vervult, liefst als Graaf of Koning', om de volgende dag echter weer tot in de late uren aan de gehate werkplek vast te zitten.¹³²

Met de eigenzinnige typen Herman en de jonge Kantoorbediende laat Amsterdammer dus zien dat, ondanks de woorden van Hagenaar dat de hofstad de enige plaats is waar de flaneur verzekerd is 'dagelijks

---

¹²⁹ Ibidem.

¹³⁰ Ibidem.

¹³¹ Ibidem 89.

¹³² Ibidem 92.

broeders te ontmoeten', in zijn stad dandy's en flaneurs zich weldegelijk goed staande kunnen houden.¹³³

Hiermee is er een einde gekomen aan een opsomming van literaire representaties van de dandy in Nederland in de jaren dertig en veertig. Er zijn ongetwijfeld meer titels die in aanmerking komen voor deze lijst, die, hoewel niet volledig, wel representatief is voor de periode 1839-1844.¹³⁴ Binnen deze tijdsspanne van vijf jaren was de dandy een duidelijk modeverschijnsel binnen de letterkunde en in het straatbeeld. In de volgende hoofdstukken zal te zien zijn dat het fenomeen sindsdien echter langzaam afzwakte, maar allereerst zal in het volgende hoofdstuk de aandacht gaan naar de periode 1820-1850 in Nederlandse kranten.

---

¹³³ Een Hagenaar, *Physiologie van Den Haag* (Den Haag 1844) 85-86.

¹³⁴ Zo kwamen ook dandy's voor in het enige werk van een vriend van Beets en Kneppelhout, Bernard Gewin, die onder het pseudoniem 'Vlerk' in 1841 zijn *Reisontmoetingen van Joachim Polsbroekerwoud en zijne vrienden* publiceerde. Ook Geertruida Toussaint kende in verschillende van haar jeugdwerken uit de jaren veertig een bepaalde rol toe aan dandy's.

3 De dandy in Nederlandse kranten

(1820-1850)

In dit hoofdstuk zal de aandacht gaan naar de manier waarop de beeldvorming over de dandy in Nederland terugkwam in de pers uit de jaren twintig, dertig en veertig. Het zal blijken dat de dandy in Nederlandse kranten, meer dan in de literatuur, onderhevig was aan stereotypen die in het buitenland met name in de pers de ronde deden.

Zoals uit hoofdstuk één, over de oertypen van de dandy, is gebleken, was het dandyisme in het buitenland reeds in de jaren twintig een bekend fenomeen in de samenleving. Zoals in het vorige hoofdstuk wordt beweerd verkreeg dit verschijnsel in Nederland pas echt bekendheid bij een groot publiek vanaf 1839, het jaar waarin Nicolaas Beets zijn *Camera obscura* publiceerde.

Het exclusieve heerschap was in Nederland, echter, in kleinere kring, met name onder de volgers van de internationale mode en letteren, al veel eerder bekend. Zo verschenen hier en daar vanaf de jaren twintig al berichten over dandy's in Nederlandse kranten. Dergelijke berichten werden altijd overgenomen uit het buitenland en hadden meestal tot doel om enigszins belerend te schrijven over kwade en, in het geval van de dandy, elitaire uitspattingen die men er, naar verluidt in die kringen, in Groot-Brittannië, respectievelijk Frankrijk blijkbaar op nahield. Het dandyisme uitte zich in die periode in Nederland nog niet in een zeer herkenbare gedragscode die werd toegepast door een bepaalde groep van volgers, waardoor het in deze vroege jaren bijna niet mogelijk was om veel zinnigs te schrijven over dandy's van eigen bodem.

In de jaren twintig en dertig vormden in Nederland de uit eigen land afkomstige Fransgeoriënteerde dag- en weekbladen een belangrijke categorie binnen de journalistiek. Deze kranten telden in dit nog vroege tijdperk de meeste berichtgevingen over dandy's, die zich

vooral richtten op de wijze waarop het fenomeen zich met name in Frankrijk manifesteerde.¹³⁵

Vanaf de jaren dertig werd er in toenemende mate ook in Nederlandstalige kranten bericht over de dandy. Het valt daarbij op dat juist in de dagbladen van kleine plaatsjes, waaronder Leiden, Vlissingen en Zierikzee, dandy's het meest werden genoemd. Een mogelijke verklaring is dat die kleine lokaliteiten toevallig een 'man van kennis' in hun midden hadden.¹³⁶ Hieruit blijkt dat de dandy, zoals deze in Nederlandse kranten werd weergegeven, minder dan in de literatuur gebonden was aan Holland alleen. De dandy kwam immers net zo goed voor in dagbladen uit de rest van Nederland. Overigens was Leiden, als kleine stad met een universiteit, juist een bakermat voor literair talent en daarom bij uitstek een plaats waar zich de intelligentsia van Nederland bevond. De kenniselite van schrijvers en verslaggevers die hier huisde voelde zich, zoals uit het vorige hoofdstuk duidelijk is gebleken, het meest aangetrokken tot het dandyisme.

Hoewel dandy's dus nog maar nauwelijks een voet aan de grond hadden in Nederland, blijkt wel dat over dit groeiende internationale curiosum hier al vroeg de wildste verhalen de ronde deden. Voordat het verschijnsel ook maar enige bekendheid had vergaard, was het in eigen land al verworden tot een karikatuur. Met de onstuimige levens van Beau Brummell en Lord Byron, de weinige dandy's die hier überhaupt al bekend waren, als leidraad, is het misschien ook niet zo verbazingwekkend dat de dandy in kranten uitgroeide tot een stereotype, dat kon wedijveren met deze twee verre van doorsnee figuren.

Met name het vooroordeel over de dandy als iemand die, volgend uit zijn spilzuchtige aard, zichzelf regelmatig diep in de schulden steekt, was een terugkerend thema. Hoewel Brummell na zijn dood pas

---

¹³⁵ Voorbeelden van dergelijke vroege berichtgevingen in Franstalige kranten zijn 'Littérature' in: *L'éclaircur: journal politique, commercial et littéraire de Maestricht*, 14 juli 1828; 'France. Paris, le 27 avril 1835' in: *Journal de La Haye*, 1 mei 1835; 'Feuilleton. Le gentleman' in: *Journal de La Haye*, 7 september 1838.

¹³⁶ H. Wijfjes, *Journalistiek in Nederland 1850-2000* (Amsterdam 2009) 19.

algemene bekendheid verwierf, is het niettemin aannemelijk dat hij daarvoor al, in de jaren dertig, een zekere reputatie had in belezen kringen in Nederland. De gokschulden van de Brit waren immers legendarisch geworden en droegen zonder twijfel bij aan het toonbeeld van de dandy als een exorbitante rebel, die er van houdt te pas en te onpas geld over de balk te smijten, met alle rampzalige gevolgen van dien.¹³⁷

Het moreelkritische beeld van de dandy als een notoire wanbetaler kan worden beschouwd als een onderdeel van een bevoogdende journalistieke tendens, die indertijd vaker terug te vinden was in de Nederlandse verslaggeving. Dat deze schrijfrant inderdaad werd gehanteerd, kan worden bevestigd door verschillende clichématige krantenberichten, die in de jaren dertig over de dandy werden gepubliceerd. Zo is het volgende artikel uit de *Zierikzeese courant*, dat verscheen in 1834, hier een duidelijk voorbeeld van:

De kapitein *Nesbitt*, een Dandy van 23 jaren, is in Londen overleden. Zijn kledermaker heeft zich met zijne rekening tot de bloedverwanten des jongen kapiteins gewend; uit die rekening blijkt, dat die grillige en verkwistende slaaf der mode in minder dan 5 jaren tijds, 31 rokken en jassen, 100 pantalons, 119 vesten, 8 overjassen en mantels en 6 kamerjapons heeft doen vervaardigen; zijne rekening bedraagt 3421 p. st., ongeveer *f*40,000.¹³⁸

De schrijver wilde duidelijk met dit bericht aantonen dat een dergelijk gedrag absoluut niet wenselijk was voor een man, niet alleen omdat de hierboven beschrevene de voorbeeldfunctie van kapitein bekleedde, maar ook, en vooral, omdat zijn buitengewoon onverantwoordelijke attitude ronduit manonwaardig was. Van een jongeman werd immers, als toekomstig vaderfiguur, verwacht dat hij voor zijn familie een inkomen zou verdienen, in plaats van deze op te

---

¹³⁷ A. Heijkoop, 'Beau Brummell in leven en letteren', in: A. Hielkema, *De dandy of de overschrijding van het alledaagse* (Amsterdam 1989).

¹³⁸ 'Gemengde berichten' in: *Zierikzeese courant*, 28 november 1834.

zadelen met zulke buitensporig hoge schulden, dat een normaal mens deze waarschijnlijk niet eens voor mogelijk zou kunnen houden.

De bedoeling achter bovenstaand bericht was het aanklaarten van iets dat ongebruikelijk en, belangrijker nog, zeer onwenselijk was. Uit vergelijkbare, latere berichten valt af te leiden dat het erop nahouden van dergelijke exorbitante gewoonten op een gegeven moment onder dandy's niet meer dan normaal was. Het volgende bericht in de *Leydse courant*, gedateerd uit 1840, geeft hier duidelijk blijk van:

‘Blijkens een overzicht in een der Fransche dagbladen, bedragen de jaarlijkse uitgaven van eenen jongman in Parijs, die in de elegante wereld te huis behoort, zonder eten en drinken, woning of kleeding, 3195 francs. Het navolgende is de specificatie dezer uitgaven, waarmede een dandy, zoo hij niet ten eten uitgenoodigd werd hetgeen echter eenen man naar de wereld niet ligt overkomt, van honger zoude kunnen sterven:

1e. Hoofdstuk. Gele of witte handschoenen, dagelijks een paar à 3 fr.

2e. Hoofdstuk. Cabriolets en Lutéciennes, de eersten om uit te rijden, de tweeden om afgehaald te worden. Dagelijks slechts een rid, bedraagt 584”

3e. Hoofdstuk. Diligences, stoomboten en andere middelen van vervoer, om in het schoone jaargetijde de buitenplaatsen te bezoeken, alwaar men uitgenoodigd wordt, minstens 160”

4e. Hoofdstuk. Bloemen voor de naamdagen van de vrouwen des huizes, voor den schouwburg en op de wandelingen, wekelijks een bouquet van 3 fr. 150”

5e. Hoofdstuk. Drinkgelden en Nieuwjaarsgiften, aan de dienstboden des huizes, welke men bezoekt 300”

6e. Hoofdstuk. *Bonbons* op den Nieuwjaarsdag, albums en andere kleinigheden voor de kinderen en jonge meisjes van den huize 300”

7e. Hoofdstuk. Aan den kapper, gelijk mede voor extra-schoeisel, parfumerien enz. 600”¹³⁹

---

¹³⁹ ‘Budget der elegante wereld’ in: *Leydse courant*, 20 juli 1840.

Treffend is vervolgens de veelzeggende slotzin, want 'de som is overigens zoo als men ziet niet al te hoog, en kan in allen gevalle het bewijs opleveren, hoe goedkoop men in Parijs, in vergelijking met Londen namelijk, leven kan'¹⁴⁰

Overigens waren met name Parijs en Londen voor de schrijvende journalistiek vaak het voorwerp van een beschouwend uitstapje, in de vorm van een verslag over één van deze steden, dat, door het gebruik van een typisch 'observatoire' verteltrant, veel deed denken aan het genre van de physiologie, waarover eerder al is gerept in hoofdstuk één en twee. De algemene strekking was meestal dat één der 'elegante steden' in negatieve zin, en vooral door hun vervreemding van de werkelijkheid, verschilde van de nuchtere Nederlandse mentaliteit. Het volgende bericht uit 1837, dat in de *Vlissingse courant* verscheen, kan dit inderdaad aantonen:

Het is waar men ziet hier overal den tot de uiterste bespottelijkheid toe prachtig en zoo hij meent smaakvol gekleedden *petit-maitre*, of, laat mij liever zeggen, *dandy* of *fashionable*, zoo als men thans gewoon is dien te noemen; maar ook naast hem treft gij bij elke schrede den landsman met zijn kar aan, ternauwernood gedekt met een overblijfsel van een deken of schapenvacht, [...] Overal ziet men de verschrikkelijkste armoede en ellende te midden en naast de brooddronkendste weelde en praalzucht.¹⁴¹

De boodschap die schuilgaat achter dit bericht is duidelijk bedoeld als een sociale aanklacht, wat met betrekking tot de revolutionaire atmosfeer in Frankrijk in de jaren dertig en veertig, met bijbehorende ongelijke maatschappelijke omstandigheden, goed is voor te stellen.

In diezelfde *Vlissingse courant* werd zeven jaar later, in 1843, opnieuw schande gesproken over het onwenselijke gedrag van de dandy. Het ging in dit geval over de onbeschaamdheid van 'eenen jongen dandy, met zwarte snorretjes' jegens een jonge vrouw, een op een paard

---

¹⁴⁰ Ibidem.

¹⁴¹ 'Brief uit Parijs' in: *Vlissingse courant*, 23 maart 1837.

gezetten 'schoone amazone', tot wie de snordrager zich duidelijk in grote mate voelde aangetrokken, want 'de wijze, waarop deze, nu en dan zijne lorgnet naar de amazone rigtte, getuigde van zijne nieuwsgierigheid'.¹⁴² Dit was echter tot het grote ongenoegen van zijn minnares, die met een zich verblekend gezicht naast hem zat. De schone liet het echter niet op zich zitten, en gaf zowel de dandy als zijn vriendin beide een slag met haar zweep, voordat ze 'verdween in galop.'¹⁴³

Concluderend kan het volgende worden gesteld met betrekking tot de negatieve stereotypering die in dit hoofdstuk over de dandy naar voren komen. De verschillende vooroordelen die over de dandy in beeld zijn gebracht, namelijk die van een roekeloze geldsmijter, een modefat die neerkijkt op het *canaille* of een weergaloze rokkenjager, worden immers alle geïllustreerd door bovengenoemde berichten in de krant.

Zoals ook in de literatuur het geval was, maakte de dandy in Nederlandse kranten dus met name in de jaren veertig een opleving door.

---

¹⁴² *Vlissingse courant*, 26 april 1843. Het vrouwelijke woord voor ruiter is amazone.

¹⁴³ *Ibidem*.

4 De dandy in de Nederlandse literatuur (1850-1870)

Nadat de dandy gedurende de jaren veertig een periode van aanzienlijke populariteit had doorgemaakt, brak echter met het decennium daarop een tijd aan, waarin het met betrekking tot dit mannelijke type angstvallig stil bleef. Er was kennelijk geen plaats meer voor de dandy binnen het oeuvre van de nieuwe generatie van Nederlandse schrijvers die in de jaren vijftig doorbrak, want in hun werk kreeg de dandy nauwelijks meer een rol toebedeeld.¹⁴⁴ In vergelijking met Groot-Brittannië, waar de dandy reeds halverwege de jaren dertig werd opgevat als een achterhaald modeverschijnsel in de letteren, bleef de dandy echter nog relatief lang zijn invloed behouden binnen de Nederlandse literatuur.¹⁴⁵

In dit hoofdstuk zal de aandacht gaan naar de ontwikkeling die de dandy doormaakte, van een toonbeeld van jeugdigheid en speelsheid in de jaren veertig naar de geleidelijke positie van een verantwoordelijke en geëngageerde maatschappelijk participant in de jaren vijftig en zestig. Deze veranderde beeldvorming van de dandy in de literatuur kan worden verklaard door een verandering in de mentaliteit van jonge schrijvers, die zich in de jaren vijftig en zestig niet langer afzetten tegen de gevestigde orde, maar de maatschappij eerder tot nut wilden zijn door juist traditionele peilers als het huwelijk en, in brede zin, het maatschappelijk engagement te omarmen. Het negentiende-eeuwse 'cultureel correct gedrag' kwam dus vooral in de jaren vijftig en zestig ten volle tot uiting.¹⁴⁶

De afzwakking van de dandy als een terugkerend type in de literatuur is enerzijds te verklaren door de vergankelijkheid van het

---

¹⁴⁴ Deze constatering is gedaan na een lang onderzoek op de website van de Digitale bibliotheek voor de Nederlandse letteren. Het blijkt dat in de jaren vijftig het woord dandy nauwelijks meer werd gebruikt.

¹⁴⁵ A. Heijkoop, 'Beau Brummell in leven en letteren', in: A. Hielkema, *De dandy of de overschrijding van het alledaagse* (Amsterdam 1989) 25.

¹⁴⁶ R. Aerts en H. te Velde, *De stijl van de burger* (Kampen 1998) 175.

genre van de physiologie, dat, zoals uit de eerder genoemde voorbeelden van Den Haag en Amsterdam is gebleken, onlosmakelijk met de dandy was verbonden. Al in 1841 hekelde recensent E.J. Potgieter de in die tijd nog vroege rage van de physiologie, met de hoop dat er snel een einde zou komen aan wat hij toen al beschouwde als een ware manie.¹⁴⁷ Een paar jaar later kreeg hij inderdaad zijn zin, toen het genre een stille dood stierf, hoewel er sinds zijn negatieve commentaar ten aanzien van de physiologie nog vele voorbeelden zouden volgen van deze humoristische weerspiegelingen van het dagelijks leven.

Anderzijds was de generatie die in zijn jeugdijaren de dandy nog had omarmd in de tussentijd volwassen geworden. Zo telde de zogenaamde 'Leidse kring', waar behalve Beets en Kneppelhout ook prominenten als Bernard Gewin en Alexander Ver Huell toe gerekend kunnen worden, in de jaren vijftig onder de voormalige inzittenden een aantal gearriveerde schrijvers. En indien leden van deze kring het niet als schrijver hadden weten te maken, kozen zij wel voor een ander carrièrepad. Zodra de maatschappelijke loopbaan op de voorgrond trad verdween hiermee, onder de schrijverselite die in de jaren veertig naam had gemaakt, de eerdere belangstelling voor de dandy. De studentenschrijvers van voorheen konden er immers geen baat meer bij vinden om nog voor de kant van de dandy te kiezen, door deze te gebruiken als typetje of door zelf als een dandy door het leven te gaan.

Beets was hier misschien nog het duidelijkste voorbeeld van. In zijn verzamelde werken *Alles is taal geworden*, over de Nederlandse literatuur in de negentiende eeuw, verwijst W. van den Berg in het hoofdstuk 'Domineespoëzie' naar de maatschappelijke ontwikkelingsgang van de gevierde schrijver.¹⁴⁸ Beets wist binnen een tijdsspanne van slechts enkele jaren zich van de positie van jonge en bevlogen student te ontpoppen als een achtenswaardig en betrokken predikant en *pater familias*.

---

¹⁴⁷ W. van den Berg en P. Couttenier, *Alles is taal geworden: geschiedenis van de Nederlandse literatuur 1800-1900* (Amsterdam 2009) 246.

¹⁴⁸ *Ibidem* 505.

Beets bespreekt de gedaanteverandering die hij is ondergaan zelf, in zijn opstel 'De zwarte tijd', dat al uit 1839 stamt. Hierin kijkt hij als jonge starter terug op zijn vroegere 'wilde haren', waar met name zijn dweperij met de dichtkunst van Byron een toonbeeld van was. Als de volwassen Beets één van de zwaarmoedige gedichten uit zijn jeugdig oeuvre weer eens naleest, concludeert hij tot zijn grote schrik dat de jeugd alsnog ten prooi zou kunnen vallen aan de gevaarlijke zwartgalligheid, die in zijn poëzie van weleer schuilgaat. Na de kortstondige terugblik op zijn dwalingen uit het verleden, legt de tegenwoordige dominee de verzen echter weg, om met stille vertedering naar zijn echtgenote te kijken, die hun pasgeboren kindje de borst geeft. Volgens Van den Berg had de schrijver met dit ultieme beeld van huiselijkheid zijn bekering niet beter kunnen verwoorden.¹⁴⁹

Met deze passage deed Beets zijn vroegere verering van Byron stellig af als een jeugdzonde.¹⁵⁰ Ondertussen bloeide in datzelfde jaar de dandy wel op als speelse figuur in de *Camera obscura*. Zoals in hoofdstuk twee is gebleken, kreeg Beets hierin navolging van de schrijvers Kneppelhout, Jonckbloet en Jan de Vries. Aan deze lijst kunnen ook Bernard Gewin, Geertruida Toussaint en Alexander Ver Huell worden toegevoegd. Zoals echter eerder ook het geval was geweest bij Byron, deden deze schrijvers later, hoewel ongetwijfeld minder bewust, afstand van de dandy als terugkomend type in hun werk.

Alleen Ver Huell leek echter een uitzondering te zijn op de regel. Nog in 1853 verscheen van zijn hand de verhalenbundel *Schetsen met de pen*, waarin nog verschillende dandy's een hoofdrol spelen. Ver Huell had eerder al grote bekendheid vergaard als illustrator van het studentenleven, onder andere van Klikspaans *Studenten-typen*. Mogelijk is hij om die reden later pas gaan schrijven.¹⁵¹

---

¹⁴⁹ Ibidem.

¹⁵⁰ Ook is het bekend dat veel van Beets' Leidse vrienden ook ooit idolaat waren geweest van Byron. Zo kon de Britse dichter in ieder geval J.P. Hasebroek, zelf een dichter, en Johannes Kneppelhout eens tot zijn bewonderaars rekenen. Beiden gaven echter later te kennen de pessimistische gedichten van de dandypoëet te zijn ontgroeid.

¹⁵¹ Overigens was Ver Huell naast Beets, Kneppelhout en de anderen, die allen werden geboren in de jaren 1810, verreweg de jongste. Hij werd namelijk pas in 1822 geboren.

Het eerste personage dat in de herkenbare rol van dandy aantreedt in het schrijversdebuut van Ver Huell heet, naar de gelijknamige novelle, Nikolaas van Joveren. Deze is een ietwat sullige aristocraat die, hoewel hij zijn uiterlijkheden grotendeels mee heeft zitten, hier toch niet helemaal goed mee weg lijkt te komen. Zijn 'mooi' was in de woorden van de auteur namelijk 'van dat soort waarvan men ook mooie kurassiers en koetsiers maakt.'¹⁵² Voor de rest laat de edelman echter niets te wensen over, want:

Hij had een blozend, gevuld gezigt, zoo als de heeren op de modeplaatjes; twee heldere bruine oogen waarin niets dan veel gezondheid in te lezen was, en een paar bakkebaarden, die hij voor geen duizend guldens zou hebben afgeschoren.

Die goeije VAN JOVEREN!

Wat maakt zijnen paille handschoenen, zwarten rok en bottes vernies een effect, wanneer zij zich op een brutale, bedaarde manier, die wezenlijk niet zonder schijnbare waardigheid was, in een salon presenteerden.¹⁵³

Van Joverens beste vriend en tegenhanger is de zelfzuchtige Laaghorst, die als aantrekkelijke dandy zeer geliefd is bij de vrouwen. Ondanks zijn egoïsme wordt de charmeur aan de academie zeer geprezen om zijn bekwaamheid, want als student evenaart hij in moed en slimheid zelfs 'zijn modellen, zijn idealen, de Lions uit de nieuwe fransche romans.'¹⁵⁴

In een korte schets laat het verhaal zich als volgt vertellen. De twee vrienden Van Joveren en Laaghorst zijn onafscheidelijk, totdat

---

Het is daarom misschien ook niet zo vreemd dat van hem, als jongste telg van de zogenaamde 'Leidse familie', pas vele jaren later een typisch 'Leids' boek verscheen, met als één van de herkenbare thema's natuurlijk de dandy. Mogelijk was Ver Huell in de jaren 1839-1844, de hoogtijdagen van de dandy, eenvoudigweg nog te jong om over een dergelijk onderwerp te kunnen schrijven. Wel stond hij omstreeks 1845 zelf bekend als een flaneur; J. Bervoets, *Alexander Ver Huell (1822-1897). Een levensbeschrijving* (Zutphen 1992).

¹⁵² A. Ver Huell, *Schetsen met de pen* (Amsterdam 1853; Schoorl 1988) 89.

¹⁵³ Ibidem 89-90.

¹⁵⁴ Ibidem 91.

echter blijkt dat beiden een oogje hebben op hetzelfde meisje, de mooie en verstandige Cornélie van Leeden. Daarom bedenkt Laaghorst, die slimmer is dan zijn vriend, daarop een list om Van Joveren de sluipen op het lijf te jagen.

Als deze bij een diner immers in zijn gebruikelijke dronkenschap diverse voor zijn omgeving aanstootgevende kreten uitslaat, daagt de gespeeld beledigde Laaghorst woedend de hevig geschrokken baron uit tot een duel. Van Joveren is op het moment zelf echter teveel van de kaart om nog in staat te zijn zich de volgende morgen het voorval te herinneren. Als zijn huisgenoot hem echter van het gebeurde op de hoogte stelt, raakt de getergde Van Joveren in grote paniek als hij beseft dat hij tegen de geofende Laaghorst geen schijn van kans maakt.

Lang loopt hij te dralen over de vraag wat hij nu moet doen. Uiteindelijk besluit hij om drie brieven te schrijven, één aan Laaghorst, één aan zijn beminde en de laatste aan zijn ouders, om vervolgens het hazenpad te kiezen en om op zijn minst voor een maand de stad te verlaten. Als Laaghorsts vertrouweling Olkes de brieven vindt en 'Victorie! Victorie!' roept, komt echter de aap uit de mouw. Het verzonnen verhaal over wat zich tijdens de dronkenschap van Van Joveren heeft afgespeeld, blijkt immers achteraf een list te zijn geweest om de snel tot angst gedreven Nikolaas buitenspel te zetten als huwelijkskandidaat voor de zo gewilde Cornélie.

Tenslotte neemt de schrijver in de hoedanigheid van ik-verteller, de verhaallijn als volgt over:

Nog niet lang geleden kwam ik in het Haagsche Bosch LAAGHORST tegen met zijn vrouwtje. CORNÉLIE zag er hoewel een beetje bleek toch allerliefst uit: zij leunde languissant aan den arm van haar echtgenoot en hield haar hoofdje met gracieuse coquetterie digt tegen zijn breede borst. De goede VAN JOVEREN wandelde naast het jonge paar; hij was de ami de la maison, en een klein, rozenrood, dikwangig Laaghorstje, dat door een aardig kindermisje hen nagedragen werd, heette NIKOLAASJE, naar zijn peet VAN JOVEREN.¹⁵⁵

---

¹⁵⁵ Ibidem 109.

Ook dit verhaal dient als decor voor een studentenduel en doet natuurlijk daarom direct denken aan het tweegevecht tussen Flanor en Geerse. Het is dan ook bekend dat Kneppelhout zijn sensationele passage uit 'Flanor' heeft ontleend aan zijn strijdlustige vriend, die berucht was om het feit dat hij wel vaker in wapengekletter een oplossing dacht te kunnen vinden voor onenigheid. Om die reden zou voor de illustrator de benaming van 'Huellist' wel op zijn plaats zijn, niet in het minst omdat vader Ver Huell, een gevierd marinecommandant, zijn zoon hierin alleen maar kon aanmoedigen.¹⁵⁶

Een duidelijk verschil met het personage Flanor, die het vooral om de eer gaat, is echter dat Laaghorst, door het etaleren van een dergelijke vorm van bravoure, een minder abstract doel heeft. Het duel is voor hem immers toekomstbepalend, want het levert hem als beloning het huwelijk op met de mooie Cornélie. Het door Laaghorst aangegane duel kan daarom worden opgevat als een symbolisch afscheid van zijn studentenleven. De studentikoze rekel zal immers vanaf het beslissende overwinningsmoment voor eeuwig veranderen in de verstandige, burgerlijke echtgenoot Laaghorst.

Daarnaast kunnen de twee hoofdpersonages uit de novelle worden geïnterpreteerd als de vertegenwoordigers van een nieuwe rol die, resulterend uit het afzwakkende gezag van de adel, voor de dandy als het gezicht van een nieuwe bovenlaag is weggelegd. De Franse dichter Charles Baudelaire schreef in diezelfde jaren vijftig dat, onder het onrustige gewoel van deze klassenveranderingen, de dandy opstond als de belichaming van een 'nieuw soort heldendom'.¹⁵⁷ Hoewel het niet geheel duidelijk is wat de dichter met zijn uitspraak nu precies voor ogen had, spreekt hier in ieder geval wel zijn genegenheid uit voor de figuur die volgens hem met recht zijn opgang had gemaakt binnen de Franse *high society*.

Ver Huell kende duidelijk zijn schrijvers goed, want volgens zijn biografie Jan Bervoets doet in datzelfde verhaal ook het nieuwe

---

¹⁵⁶ J. Bervoets, *Alexander Ver Huell (1822-1897). Een levensbeschrijving* (Zutphen 1992) 75.

¹⁵⁷ W. Benjamin, *The arcades project* (Berlijn 1927-1940; Harvard 2002) 110.

studententype van de Parijse *bohémien*, waar met name Baudelaire model voor heeft gestaan, zijn intrede.¹⁵⁸ Voor Baudelaire was de snobistische estheet, de dandy, de ultieme uitdrukking van het individu dat bewust een zinloos en zorgeloos leven op afstand van het dagelijkse materiële leven uitbeeldde. Het enige dat telde was de kunst om de kunst te beleven, *l'art pour l'art*. Hij leefde uitsluitend om het leven als artistieke kunstvorm uitdrukking te geven. In zijn gedichtenbundel *Le spleen de Paris* uit 1857 bracht Baudelaire deze levenshouding tot uitdrukking door middel van een sterk romantisch gevoel van *Weltschmerz*, waarin het ultieme lijden van de individuele hoogstaande levenskunstenaar in scherp contrast wordt geplaatst met de burgerlijke samenleving. Daarmee stonden deze spleengedichten ook in de Nederlandse literaire wereld model voor de onthechte, en buiten de materiële zorgen van de massa die voor zijn bestaan moest werken, staande dandy.

Een ander voorbeeld van deze afstandelijke dandyistische levenshouding komt tot uitdrukking in een morbide passage van Ver Huells 'Nikolaas van Joveren', waarin de lakonieke Laaghorst de spot drijft met de dood. Deze is voor Bervoets voldoende aanleiding tot het maken van de vergelijking met een andere Franse auteur, Théophile Gautier, die in *Les jeunes-france* kritiek levert op de romantische beweging in Frankrijk in de jaren dertig. Over Gautier licht Bervoets ook nog toe, dat 'dit decadente type' provoceerde 'met het bizarre, waarmee Alexander Ver Huell ook zelf speelde.'¹⁵⁹

In Frankrijk ontwikkelden zich in de jaren vijftig, met name van de hand van Baudelaire, die zich in een aantal van zijn pamfletten tot de dandy richtte, verschillende theorieën op het gebied van het dandyisme.¹⁶⁰ In *De dandy of de overschrijding van het alledaagse* wordt

---

¹⁵⁸ A. Ver Huell, *Schetsen met de pen* (Amsterdam 1853; Schoorl 1988) 15. Bovendien wordt Baudelaire zelf ook beschouwd als een dandy.

¹⁵⁹ Ibidem. Overigens worden volgens de klassieke kunstgeschiedschrijving zowel Baudelaire als Gautier verantwoordelijk gehouden voor de geboorte van het latere *l'art pour l'art*-principe, dat vanaf de jaren 1880 door verschillende dandy's opnieuw zou worden omarmd.

¹⁶⁰ W. Benjamin, *The arcades project* (Berlijn 1927-1940; Harvard 2002) 110.

beweerd dat de ontwikkelingen die zich in dit decennium in Frankrijk voordeden, zowel in Nederland als internationaal, van grote invloed zijn geweest op het latere dandyisme van het fin de siècle.¹⁶¹ Het is interessant om te zien dat dergelijke ontwikkelingen in het buitenland hebben bijgedragen aan de veranderende beeldvorming van de dandy in de Nederlandse literatuur in de jaren vijftig en zestig. Zo wordt, afgezien van bovengenoemde gelijkenis tussen Laaghorst en de Baudelaireaanse *bohémien*, op pagina 58 een voorbeeld genoemd van het gebruik van het begrip *spleen* door de auteur Jan ten Brink, dat in de jaren zestig door kon gaan voor een literair modewoord.

In de jaren zestig kreeg de dandy in de Nederlandse literatuur opnieuw, hetzij zeer incidenteel, enige betekenis. In tegenstelling tot de voorspoedige jaren veertig, waarin het gebruik van het prototype van de dandy een herkenbare tendens was binnen de letterkunde, was de dandy, zoals deze in de literatuur vanaf 1860 werd beschreven, echter duidelijk niet het onderdeel van een stroming.

In 1862 verscheen in het gewaardeerde tijdschrift *Vaderlandsche letteroefeningen* de novelle 'Een zonderling nieuwjaarsgedicht', door P. van de Velde. Het korte verhaal komt opvallend genoeg in grote mate overeen met dat van 'Nikolaas van Joveren'. Opnieuw gaat het over twee clichématige vrienden, te noemen één uit de adelstand en één uit het volk, wier vriendschap danig op de proef wordt gesteld wanneer zij het ongeluk hebben verliefd te worden op hetzelfde meisje. Indien het hier al niet om een stereotypisch verhaal uit de letterkunde gaat, is de kans groot dat Van de Velde zijn novelle inderdaad op die van Ver Huell heeft gebaseerd.

De ambitieuze Leonard Smit heeft zich als de zoon van een koopman weten op te werken tot griffier. Resultierend uit het aanzien dat hij met zijn ambt verschaft, komt hij in toenemende mate in aanraking met de hogere kringen. Zo sluit hij vriendschap met een graaf, de nonchalante Kasimir van Renkum en weet hij bovendien de aandacht

---

¹⁶¹ A. Hielkema, *De dandy of de overschrijding van het alledaagse* (Amsterdam 1989) 41-47.

te trekken van de dochter van de president van het gerechtshof, de mooie Blanca.

Leonards vriend Van Renkum is een echte losbol en, als onmiskenbare dandy, de meest uitgesproken persoonlijkheid van het bevriende tweetal:

Met eenen beminneuswaardigen humor begiftigd, wist deze al de kleine onaangenaamheden des levens schertsend te behandelen, en zijne geestige invallen en gezegden maakten langzamerhand eenen aangename indruk op den meer ernstigen Leonard. Maar de graaf was daarenboven in de hoogste mate ligtzinnig, zoodat hij dikwijls meer uitgaf, dan zijne middelen hem veroorloofden. Reeds meer dan eens had Leonard hem uit eene pijnlijke verlegenheid gered, zonder dat Kasimir zijne uitgaven daarom scheen te verminderen.¹⁶²

Om zijn spilzuchtige gewoonten te kunnen blijven compenseren, hoopt de berekenende graaf met de rijke Blanca te mogen huwen. Als echter zijn vriend hem om de gunst vraagt zijn liefdesbrief aan de presidentsdochter te bezorgen, beseft de hooggeborene dat hij snel actie moet ondernemen om zijn onbezorgde financiële toekomst zeker te stellen. Daarom laat de aristocraat de eigenlijke liefdesbrief van Leonard onder zijn eigen naam aan Blanca bezorgen.

Deze proeve van bedrog pakt echter anders uit dan de listige edelman had gehoopt, want de presidentsfamilie komt er per toeval achter dat Leonard de oorspronkelijke verzender is van het 'zonderlinge nieuwjaarsgedicht' en nodigt daarom de griffier uit om te komen eten op de residentie. Hier verklaart de eenvoudige Leonard zijn liefde voor de mooie Blanca, welke door de dochter des huizes direct met een volmondig 'ja' wordt beantwoord.

Evenals bij de novelle 'Nikolaas van Joveren' kan de lezer ook uit dit verhaal de lering trekken dat hoge afkomst er in de liefde niet toe hoeft te doen. Door hun bescheiden komaf zijn Leonard Smit en

---

¹⁶² P. van de Velde, 'Een zonderling nieuwjaarsgedicht. Novelle' in: *Vaderlandsche letteroefeningen* (Gorinchem 1862) 66.

Laaghorst, die het met succes opnemen tegen de bevoorrechte aristocraten Van Renkum en Van Joveren, immers beide het bewijs van de mogelijke overwinning van de gewone burgerij op de adelstand.

Opvallend is dat in Van de Veldes, respectievelijk Ver Huells proza, de belichaming van de hardwerkende *selfmade man* er niet minder een dandy om is dan het door hun gehanteerde stereotype van de luie edelman. Ook Van de Velde verwijst immers naar beide bewonderaars van de presidentsdochter als dandy's.¹⁶³

Zijn interpretatie van de dandy is daarom op te vatten als tweeledig. Het dandyisme van Leonard Smit kan het beste worden gezien als een manier om zich te onderscheiden van het werkvolk en om zijn identificatie met de *establishment* als maatschappelijke nieuwkomer te onderstrepen. Van Renkums dandyisme is daarentegen eerder het product van zijn nobiliteit, van zijn lotsbestemming als *jeunesse dorée*, de geprivilegieerde en rijke jeugd die leeft in de grootste overdaad en die aan de luxe waaraan deze reeds op jonge leeftijd is blootgesteld, niet zelden ten onder gaat.

Het is overigens merkbaar dat de dandy in de jaren zestig, als gevolg van de komst van een nieuwe generatie van schrijvers, licht in achting steeg. Een aantal van deze literaire nieuwkomers, te noemen Hendrik Jan Schimmel, Conrad Busken Huet en Jan ten Brink, heeft immers, elk door middel van een korte passage in één van hun eerdere romans, een kleine rol aan de dandy toebedeeld.

Zo ridiculiseert Schimmel in zijn roman *Mylady Carlisle* uit 1864 de oververfijning van de dandy Lewis, als dit voor de lezer nog onbeduidende personage zijn intrede doet door zijn 'welriekende handschoenen' te laten glijden door 'de met amandelwater blank gewasschen handen'.¹⁶⁴ Op een later moment wordt diezelfde aristocraat voorgesteld als 'Sir George Lewis, oudste zoon van Lord Montgomery, een edelman, die reeds menig vrouwenkopjen op hol had

---

¹⁶³ Ibidem 67.

¹⁶⁴ H.J. Schimmel, *Mylady Carlisle* (Arnhem 1864) 69.

gebracht, maar, zoo als men zeide, steeds was trouw gebleven aan zijn eerste en eenige maar immer teleurgestelde liefde.¹⁶⁵

Conrad Busken Huet deed als recensent dit historische epos van de Amsterdamse schrijver, dat zich afspeelt in het zeventiende-eeuwse Engeland, af als het toonbeeld van een verouderd genre en raadde Schimmel dan ook aan 'den historischen roman' voortaan te 'laten rusten'.¹⁶⁶ Desondanks laat het Engeland van Karel I zich wel uitstekend lenen als decor voor Lords, dandy's en *gentlemen*.

Maar als schrijver hanteert ook Busken Huet het type van de dandy, in een passage van zijn succesroman *Lidewyde* uit 1868. Het verhaal gaat over de pas verloofde André Kortenaer, die een buitenechtelijke relatie aangaat met de naamdraagster van het boek. Deze Lidewyde is zelf echter ook getrouwd, met de vermogende zakenman Adriaan Dijk.

In de volgende anekdote maken we kennis met de geschiedenis van het ondernemersgeslacht Dijk, dat er reeds verschillende generaties lang een groot kantoor in de binnenstad op nahoudt. Adriaan kijkt als volgt terug op zijn door de jaren heen veranderde gewaarwording van dit gebouw:

Toen Adriaan nog een kind was en zijn vader hem somtijds medenam naar het kantoor, had hij van dat alles weinig of niets bemerkt; hij wist toen niet beter, of het behoorde zoo. Naderhand, in zijne dandy-dagen, had hij er zich aan geërgerd en was het voorvaderlijk kantoor hem toegeschenen, het voorkomen aan te bieden van een paardenstal. Thans, en sedert hij zelf als chef van het huis was opgetreden, gevoelde hij zich in dien stal volkomen op zijn gemak.¹⁶⁷

Kenmerkend is hierbij dat de jonge estheet Adriaan het gebouw duidelijk te min vond, terwijl de volwassen geworden Dijk, ontdaan van jonge en onstuimige dromen, eenvoudigweg genoeg neemt met de

---

¹⁶⁵ Ibidem 75.

¹⁶⁶ W. van den Berg en P. Couttenier, *Alles is taal geworden: geschiedenis van de Nederlandse literatuur 1800-1900* (Amsterdam 2009) 498.

¹⁶⁷ C. Busken Huet, *Lidewyde* (Arnhem 1868) 5.

alledaagsheid van het ietwat saaie gebouw. Huet zet hiermee de dandy duidelijk neer als de vertegenwoordiger een jeugdige mentaliteit, die, met zijn sterk aanwezige onderscheidingsdrang, geen genoegen wil nemen met de zo beklemmende middelmaat.

Een verband met Beets' bovengeschetste terugblik in 'De zwarte tijd' is snel gelegd. De gearriveerde Beets en de succesvolle ondernemer Dijk vertegenwoordigen immers beiden de positie van de maatschappelijk geslaagde, die voor een kort moment de herinnering ophaalt van de lang vervlogen jeugdijaren. De dandy staat, als het gezicht van deze jeugdigheid, hierin centraal.

Evenals Huet schetst ook Jan ten Brink een, in dit geval opmerkelijk, verband tussen de carrièremans en de dandy in het verhaal *Het vuur, dat niet wordt uitgebluscht*, dat eveneens uit 1868 stamt. In deze roman worden de uiteenlopende levens van verschillende inwoners van het plaatsje Drakenheem uitgelicht. Onder de voornaamste bewoners van deze kleine stad wordt het echtpaar Van der Maliën gerekend, van wie de echtgenoot een kantonrechter ter plaatse is. Deze jurist wordt omwille van zijn opvallende uiterlijk door de auteur neergezet als een zich, in vergelijking met de rest van de stad, onderscheidend man:

Hij had een geestig, regelmatig gelaat, levendige lichtblauwe oogen, een fijnen neus en krullend donkerblond hair. Zijn huistoilet was waarlijk al te weidsch voor Drakenheem; schoon er op den goeden smaak, waarmeê het gekozen was, niets kon worden afdongen. Het lichte zomerkostuum moest door een hoogst bekwaam kunstenaar uit de hoofdstad vervaardigd zijn, daar de snit de striktste eischen van de mode des dags volgde, daar de stoffe het nieuwste paltroon vertoonde, dat sints het voorjaar in den smaak was. Van der Maliën heeft daarbij iets welgemaakts en cierlijks in zijne houding, 't welk met het uitgezochte van zijn kostuum een goed geheel vormt, schoon de dandy een weinig al te veel om den hoek gluurt voor een achtbaar ingezetene van Drakenheem, die diep in de dertig is.¹⁶⁸

---

¹⁶⁸ J. ten Brink, *Het vuur, dat niet wordt uitgebluscht* (Arnhem 1868) 63.

Het valt op dat bij deze Van der Maliën de in essentie tegenstrijdige posities van enerzijds de ambitieuze jurist en anderzijds de ijdele en extravagante dandy, beide in hem verenigd zijn. Daarnaast is het opmerkelijk dat de flamboyante rechtsgeleerde ook nog getrouwd is, wat voor een dandy zeer uitzonderlijk mag heten.

Met dit heerschap koos Ten Brink duidelijk voor een andere benadering van de dandy dan zijn tijdgenoot Huet met het personage Dijk. Deze zakenman had tenslotte al als jonge starter zijn onbezonnen dandyjaren de rug toe gekeerd. Het dandyisme van Van der Maliën leeft daarentegen opvallend genoeg onverstoord voort in het door deze dertiger beklede hoge rechterlijke ambt.

Daarnaast wilde Ten Brink met Van der Maliën een dandyistisch personage neerzetten dat doordeesemd was van *spleen*, het gevoel van nadrukkelijk lijden aan *Weltschmerz*, zoals Baudelaire dat tien jaar daarvoor reeds in zijn bundel *Le spleen de Paris* had beschreven (zie hierover ook de pagina's 53 en 54). De auteur schrijft immers aan de kantonrechter, die zich 'eene pooze mistroostig' uitrekt, 'eene bizondere uitdrukking van *spleen*' toe.¹⁶⁹ Met deze keuze van woorden plaatste Ten Brink zich duidelijk in de conventies van de toenmalige internationale literatuur, waarin het dandyisme een vooraanstaande rol speelde.

Op deze verschillende wijzen werden er dus in de jaren vijftig en zestig aan de dandy betekenis gegeven. Er kan worden geconstateerd dat hier een tweetal verschuivingen bij heeft plaatsgevonden. Ten eerste valt op dat de dandy in vergelijking met de jaren veertig een beduidende stap richting volwassenheid heeft genomen. Waren dandy's in de door de 'Leidse kring' gehanteerde schrijftrant in veel gevallen nog speelse semiadolescenten, uit de gegeven voorbeelden uit de jaren zestig blijkt dat dandy's zich, duidelijk in tegenstelling tot hun eerdere soortgenoten, bezighouden met plannen tot het stichten van een gezin. Van Joveren, Laaghorst, Van Renkum en Smit zijn immers allen laatstudenten of jonge starters die er voor de korte termijn huwelijksplannen op nahouden. Van der Maliën heeft zich, hoewel hij onverstoord door het leven kan

---

¹⁶⁹ Ibidem 61.

gaan als een ijdele modefat, zelfs al voor langere tijd aan huis en haard geknecht. Het is dan ook maar de vraag of de gesetelde Van der Maliën eigenlijk wel aanspraak zou kunnen maken op de benaming van dandy. Gaan immers niet, zodra men zich aan het burgerlijk leven gaat hechten, juist de geest en de essentie van het dandyisme verloren?

Het valt daarnaast op dat, de positieve kanten van zijn ontwikkeling ten spijt, de dandy in de jaren zestig ook een groot deel van zijn eerdere humor lijkt te hebben verloren, als gevolg van zijn nieuw opgelegde verantwoordelijkheden. Zo kan juist een grappig type als Van Renkum eruit worden gelicht als een personage dat zich het minst kan beroepen op zijn geschiktheid als gezinshoofd. Deze graaf, die in zijn rol van doortrapte gladjaker een vergelijking met Van der Hoogen niet zou misstaan, wil Blanca tenslotte niet uit goede bedoelingen trouwen, maar louter uit sluwe berekening.

Zou er, volgend op bovenstaande veranderingen in het dandyisme in het midden van de negentiende eeuw in Nederland, gesproken kunnen worden van een zekere 'verburgerlijking' van de dandy sinds de jaren vijftig? Echter, van een bepaald patroon en een aanwijsbare continuïteit van de dandy als terugkerend type in de kranten in de periode 1850-1870 is weinig sprake. Bovendien is het verband tussen hetgeen de schrijvers Ver Huell, Busken Huet en Ten Brink in dit tijdsgewricht over de dandy te berde brengen, te toevallig. Pas vanaf 1878 werd de dandy als terugkerende karikatuur opnieuw een herkenningspunt voor beginnende en met elkaar verbonden schrijvers als Lodewijk van Deyssel, Jacques Perk en Louis Couperus, die aan de wieg stonden van de vernieuwde popularisering van deze, de lezer ondertussen zo bekende, manier van het etaleren van eigenzinnigheid en extravagantie, die zij zowel in hun persoonlijke levensstijl toepasten, als in hun literaire ficties vereeuwigden.

Afgezien van in de literatuur, leefde de dandy in de periode 1850-1870 vanzelfsprekend ook voort in Nederlandse kranten. Dat zal in het volgende hoofdstuk dan ook nader blijken.

5 De dandy in Nederlandse kranten (1850-1870)

Dit hoofdstuk staat in het teken van de representaties van de dandy in kranten tussen 1850 en 1870. Dandy's komen in deze decennia in kranten sterk terug als een meer geaccepteerd maatschappelijk verschijnsel.

Zoals uit de laatste alinea van hoofdstuk drie, over de geschiedenis van de dandy in de krant tot 1850, is gebleken, was de dandy in Nederland vanaf de jaren vijftig, evenals in de literatuur uit deze periode, niet meer een veel gehanteerd begrip. Deze afzwakking staat in verband met de mode in de literatuur, die, nadat de dandy een hoogtepunt had bereikt in de jaren veertig, in het daaropvolgende decennium duidelijk andere onderwerpen belichtte dan het dandyisme, dat in de tussentijd achterhaald was geraakt.

Hoewel de dandy vanaf de jaren vijftig als term minder vaak terugkwam in de Nederlandse dagbladen, werd dit heerschap zo nu en dan wel genoemd in artikelen die over de laatste mode berichtten. In een feuilletonbericht met de toepasselijke titel 'Het hoofdhaar en de baard', dat in 1854 verscheen in het *Algemeen handelsblad*, laten dandy's, in het artikel 'onze hedendaagsche *elegants*' genoemd, 'alvorens eenen salon binnen te treden, met zekere zelfvoldoening de hand door hunne geparfumeerde haren' gaan, 'om eene bevallige houding aan hun hoofdtooisel te geven'.¹⁷⁰ Uit het artikel kan worden afgeleid dat de dandy was verworpen tot een zekere standaard in de mode, omdat met name in deze periode blijkbaar veel van zijn uiterlijke eigenschappen door de modewereld werden opgepikt en geëxploiteerd. Daarmee was de dandy in zekere zin een wat alledaagser verschijnsel geworden en had deze het één en ander van zijn rebelse karakter verloren.

Daarnaast waren beschrijvingen van vooraanstaande dandy's in het buitenland, die meestal werden overgenomen uit Engelse kranten,

---

¹⁷⁰ 'Het hoofdhaar en de baard' in: *Algemeen handelsblad*, 2 januari 1854.

een terugkerende categorie in verschillende Nederlandse dagbladen. Bij het wezen van de dandy hoort een zeker exhibitionisme. Men wil immers gezien en gelezen worden, want alleen dan bestaat men als zodanig. Het is dan ook aannemelijk dat veel dandy's hun uiterste best deden om met specifieke dandy-voorbeelden in de kranten, en daarmee in de publiciteit te komen. Zo konden zij hun exclusieve levensstijl een brede bekendheid geven.

Zo verscheen in 1862 in de *Nieuwe Rotterdamsche courant* een artikel genaamd 'Oordeel van een Fransman over lord Palmerston'. De kritiek van de Fransman pakt positief uit voor de Lord en politicus in kwestie, die premier van het Verenigd Koninkrijk was. De journalist wijdt de volgende lovende beschrijving aan Palmerston: 'Geestigheid, galanterie, jovialiteit, zoo iets dandy-achtigs, kortom al wat tot de type van den virtuoso der *beau-monde* behoort, sluit zich in hem aan, bij het karakteristieke zijner diplomatie.'¹⁷¹

Opvallend is dat persberichten over de dandy in de periode 1850-1870, in vergelijking met de jaren dertig en veertig, in het algemeen een stuk minder negatief waren. Mogelijk was er in de eerdere jaren, toen over de dandy vaker schande werd gesproken, meer weerstand tegen dit verschijnsel dan daarna, toen de dandy kon uitgroeien tot een meer algemeen aanvaard maatschappelijk verschijnsel.

Afgezien van deze positieve ontwikkeling ontstond er in de jaren 1850-1870, ten aanzien van de dandy, echter ook een nieuwe negatieve journalistieke tendens. Zo waren dandy's vanaf de jaren zestig opvallend vaak betrokken bij criminele praktijken. In 1863 publiceerde de *Zierikzeese courant* een bericht over een Britse valsemunter, die 'allersmaakvolst gekleed' ging, als 'een dandy van het fijnste soort'.¹⁷² Het verhaal vangt aan als het heertje in kwestie een juwelierszaak binnenstapt, met de bedoeling een gouden horloge te kopen. Op het moment dat de goedgeklede man wil afrekenen, komt echter een agent de winkel binnenzetten, die in de dandy het portret herkent van een

---

¹⁷¹ 'Oordeel van een Fransman over lord Palmerston' in: *Nieuwe Rotterdamsche courant*, 22 december 1862.

¹⁷² 'Groot-Brittannien' in: *Zierikzeese courant*, 11 juli 1863.

beruchte valsemunter, die de laatste tijd bij verschillende kostbare zaken heeft toegeslagen. De dandy en crimineel wordt hierop succesvol ingerekend.

Drie jaar later was in dezelfde krant opnieuw een dandy betrokken bij een strafbaar feit. In dit geval ging het om 'een jong bon vivant, bezitter van een ontzaglijk vermogen om.... schulden te maken, waarvan hij zich dan ook met vrucht bediend had'.¹⁷³ De lezer maakt hier dus opnieuw kennis met het reeds bekende stereotype van de ver boven zijn stand levende dandy.

Het bericht luidt als volgt. De deurwaarder van ene N. zit al voor een lange tijd zonder succes achter bovengenoemde wanbetaler aan. Omdat hij hier schoon genoeg van heeft, bedenkt hij echter een list. Een dag later ontvangt de kwistige ijdeltuit een anonieme liefdesverklaring, met het verzoek om een afspraakje in de schouwburg. De gecharmeerde dandy maakt hierop 'schitterend toilet en al vroeg neemt hij bezit van no. 79; no. 78 is nog ledig.'¹⁷⁴ Als zijn geheimzinnige minnares er na afloop van de ouverture echter nog niet is, valt de ongeruste plotsklaps in de armen van de hem zo bekende deurwaarder. Als troost mag de teleurgestelde jongeman nog wel even de operette uitkijken, alvorens hij door de schuldeiser zal worden meegevoerd, met het doel om te worden opgesloten.

Het bovengeschetste beeld over de dandy als een misdadiger bleef een terugkomend stereotype, want ook in de jaren zeventig, tachtig, negentig en zelfs nog later kwam de criminele dandy, als goedgeklede oplichter, die eenvoudige en oprechte mensen beetneemt met omgangsvormen uit de zogenaamde betere kringen, herhaaldelijk terug in de krant. Een belangrijke vraag is of het hier echter ging om een dief die zich vermomde als een dandy, of om een dandy die zich gedroeg als een misdadiger. Nu is het bekend dat de dandy al vaker in beeld is geweest als een individu dat er niet altijd even gunstige plannen voor zijn omgeving op nahoudt, zoals eerder de fictieve Van der Hoogen, Hateling en Van Renkum in de literatuur hebben aangetoond in hun rol

---

¹⁷³ 'Frankrijk' in: *Zierikzeese courant*, 31 maart 1866.

¹⁷⁴ *Ibidem*.

van doortrapte slechterik. De dandy als een zekere verpersoonlijking van het kwaad is dan ook niet geheel uit de lucht gegrepen. Daarom zal de strekking van het individuele bericht uiteindelijk bepalen of het hier ging om een dief of een dandy, of mogelijk allebei.

Nu de plaats van de dandy in de jaren vijftig en zestig in de kranten duidelijk is geworden, zijn we aan het einde van de besproken periode 1820-1870 aanbeland.

Conclusie

Nu het einde van dit werkstuk is genaderd, is de tijd aangebroken voor het werpen van een terugblik op de verbeelding van de dandy in Nederland in de periode 1820-1870. De studie over deze tijdsspanne van vijftig jaar laat zien dat het dandyisme een zeer veelzijdig fenomeen was. De verschillende gedaanten die in de afgelopen hoofdstukken de revue zijn gepasseerd - van de onaangenaam-hatelijke Nurks tot de lichtzinnige Flanor, de onbetrouwbare rokkenjager Van der Hoogen tot het in kranten veelvuldig terugkerende clichébeeld van de dandy als een buitenissige wanbetaler - laten stuk voor stuk zien dat het dandyisme in Nederland dient te worden geïnterpreteerd als een verre van eenduidig begrip.

Dandy's werden in de Nederlandse literatuur en kranten vaak op een negatieve manier neergezet. Het dandyisme kan vanuit een pedagogisch oogpunt worden beschouwd als de belichaming van het motto *juvenes dum sumus*, de onbezorgde jongelingsjaren van de man.¹⁷⁵ De dandy probeerde immers door middel van elitair en individualistisch gedrag afstand te nemen van de dreigende sleur waarin hij in zijn werkend leven zou worden meegetrokken. Het Britse en Franse dandyisme boden daarbij vele modellen waaraan ook de Nederlandse dandy zich kon spiegelen. In Nederland speelde de specifiek moralistische en calvinistische context van de burgerlijke samenleving een belangrijke rol. Kritiek op de Nederlandse dandy nam dan ook in de meeste gevallen de vorm van bevoogding aan jegens de onverschillige jeugd, die door oudere en ervarener raadgevers het juiste pad kon worden gewezen. De belerende toon die hieruit spreekt komt duidelijk naar voren in de hoofdwerken van Nicolaas Beets en Johannes Kneppelhout. Deze wilden de student waarschuwen voor de gevaren die de onbezonnenheid van de jeugd kon voortbrengen, en daarbij hanteerden zij de figuur van de dandy veelvuldig. Deze tendens is ook

---

¹⁷⁵ *Juvenes dum sumus*: want wij zijn jongemannen. Deze kreet is afkomstig uit het beroemde studentenlied 'Gaudeamus igitur' en is een lofzang op de jeugd.

terug te vinden in de Nederlandse negentiende-eeuwse kranten. Dandy's worden daarbij niet direct neergezet als kwaadaardige personen. Het is echter wel duidelijk dat ze niet behoren tot het ideaalbeeld van hoe de moderne man zich in principe zou moeten gedragen.

Het in de jaren veertig gangbare beeld van de dandy als een onverantwoordelijke spring-in-'t-veld was in de 'stille' jaren vijftig en zestig echter aan verandering onderhevig. In deze decennia kwam een nieuw beeld van de dandy op, waarbij hij een overgangsfiguur werd tussen enerzijds de studentikoze adolescent en anderzijds de jongeman op weg naar volwassenheid. De voorheen nog ontembare dandy bleek in de Nederlandse literatuur in deze periode vaak iemand die zich alsnog kon ontwikkelen tot een modelburger, sterker nog: de dandy werd zelfs geportretteerd als een noodzakelijke fase van sterk elitair individualisme op weg naar een ernstig en verantwoord lidmaatschap van de maatschappij. Zie het voorbeeld van Beets zelf als enigszins lichtvoetig dichter, die vervolgens een strenge en zelfs wat saaie, maar zeer gerespecteerde dominee werd.

Verschillende studies die zich richten op het typisch Nederlandse burgerlijke karakter kunnen aantonen dat de maatschappij met name in de jaren vijftig en zestig veel verplichtingen stelde aan de man.¹⁷⁶ Een bepaalde mate van recalcitrantie, een eigenschap die voorheen nog zeer typerend was voor de dandy, paste niet meer bij de moderne mentaliteit van de jaren zestig, een periode van conventie en – naar het gelijknamige hoofdstuk van Te Velde – 'herenstijl en burgerzin'. Als gevolg bleef de dandy voortbestaan, maar hoewel zijn uiterlijke distinctie bleef, paste de dandy zich voor de rest aan, waarbij de conventies van de moderne tijd, zoals het burgerlijk gezinsleven, de boventoon voerden.

Met de kennis van nu weten we dat de dandy vanaf eind jaren zeventig opnieuw een sterk symbool van rebellie werd. De beweging

---

¹⁷⁶ R. Aerts en H. te Velde, *De stijl van de burger* (Kampen 1998).

van de Tachtigers omarmde op zijn manier de oudere dandy-modellen, zoals deze in Nederland met name in de jaren veertig hun intrede hadden gedaan.¹⁷⁷ Het is bekend dat deze nieuwe generatie van jonge schrijvers, die zich sterk afzette tegen de gevestigde orde in de letterkunde, zich sterk aangesproken voelde door literaire representaties van de dandy aan wie, als toonbeelden van dwarsheid, bijna een halve eeuw voor hun komst ooit in werken van schrijvers als Beets, Kneppelhout en anderen een hoge waardering was toegekend.

Bekende personen als Couperus, Van Deysse, De Nèrèe en Perk, die de gezichten werden van een nieuwe generatie en hiermee het dandyisme van het fin de siècle vertegenwoordigden in Nederland, gaven niet alleen in hun kunstwerken of literaire oeuvre blijk van hun waardering voor de dandy, ook in hun persoonlijke stijl waren zij dandy's. Zij waren, in tegenstelling tot de eerdere, fictieve verbeeldingen die in de aan hun voorafgaande periode de boventoon hadden gevoerd, levende verpersoonlijkingen van de dandy.

Het dandyisme van het fin de siècle heeft, zowel in Nederland als internationaal gezien, een zeer extravagante reputatie. Typerend voor de dandy van het *belle époque* was de decoratieve stijl, die zowel in zijn persoonlijke levensstijl terug te vinden was als in de romans van bekende internationale dandyschrijvers. Het decadentisme en estheticisme waren met de dandy verbonden kunststromingen die met name in de jaren negentig hoogtijden vierden, en waarmee de dandy de band aanging met de kunst.

Zoals reeds in de inleiding is gebleken hebben reeds vele studies aandacht besteed aan de plaats van de dandy in de Nederlandse literatuur van het fin de siècle. Toch blijven er veel vragen over. Zo is er weinig tot niets bekend over de manier waarop de dandy in deze jaren werd weergegeven in de Nederlandse kranten. Het nieuwe beeld van de dandy als oplichter, dat in de jaren zestig een opkomend verschijnsel was, en dat vervolgens nog tot na de eeuwwisseling heeft doorgewerkt,

---

¹⁷⁷ De Tachtigers zetten zich dan ook duidelijk af tegen de generatie schrijvers die hun voorging; A.W. Timmermans, *Tim's herinneringen* (Amsterdam 1983) 150.

is een onderwerp dat een nadere studie waard is. De recente toegang tot digitale krantenarchieven opent daarbij veel perspectieven, zodat over het dandyisme uit de periode van het fin de siècle nog zeer veel waardevol onderzoek kan worden verricht.

Literatuurlijst

Primaire bronnen

Kranten

- 'Brief uit Parijs' in: *Vlissingse courant*, 23 maart 1837.
'Budget der elegante wereld' in: *Leydse courant*, 20 juli 1840.
'Feuilleton. Le gentleman' in: *Journal de La Haye*, 7 september 1838.
'France. Paris, le 27 avril 1835' in: *Journal de La Haye*, 1 mei 1835.
'Frankrijk' in: *Zierikzeese courant*, 31 maart 1866.
'Gemengde berichten' in: *Zierikzeese courant*, 28 november 1834.
'Groot-Brittannien' in: *Zierikzeese courant*, 11 juli 1863.
'Het hoofdhaar en de baard' in: *Algemeen handelsblad*, 2 januari 1854.
'Littérature' in: *L'éclaircur: journal politique, commercial et littéraire de Maestricht*, 14 juli 1828.
'Oordeel van een Franschman over lord Palmerston' in: *Nieuwe Rotterdamsche courant*, 22 december 1862.
Vlissingse courant, 26 april 1843.

Literatuur

- Amsterdammer, Een, *Physiologie van Amsterdam* (Amsterdam 1844).
Brink, J. ten, *Het vuur, dat niet wordt uitgebluscht* (Arnhem 1868).
Busken Huet, C., *Lidewyde* (Arnhem 1868).
Hagenaar, Een, *Physiologie van Den Haag* (Den Haag 1844).
Hildebrand, *Camera obscura* (Leiden 1839; Amsterdam 1978).
Klikspaan, *Studenten-typen* (Utrecht 1982).
Schimmel, H.J., *Mylady Carlisle* (Arnhem 1864).
Velde, P. van de, 'Een zonderling nieuwjaarsgedicht. Novelle' in: *Vaderlandsche letteroefeningen* (Gorinchem 1862).
Ver Huell, A., *Schetsen met de pen* (Amsterdam 1853; Schoorl 1988).

Secundaire bronnen

Adams, J.E., *Dandies and desert saints. Styles of Victorian manhood* (New York 1995).

Aerts, R. en H. te Velde, *De stijl van de burger* (Kampen 1998).

Becker, K., *Le dandysme littéraire en France au XIXe siècle* (Orléans 2010).

Benjamin, W., *The arcades project* (Berlijn 1927-1940; Harvard 2002).

Berg, W. van den en P. Couttenier, *Alles is taal geworden: geschiedenis van de Nederlandse literatuur 1800-1900* (Amsterdam 2009).

Bervoets, J., *Alexander Ver Huell (1822-1897). Een levensbeschrijving* (Zutphen 1992).

Furnée, W.J.H., Lezing over de flaneur.

Hielkema, A., *De dandy of de overschrijding van het alledaagse* (Amsterdam 1989).

Jongejan, E., *De humor-'cultus' der romantiek in Nederland* (Zutphen 1933).

Koene, J., *Het geheim van Vlerk* (1994).

Praamstra, O., *Busken Huet: een biografie* (Amsterdam 2007).

Sohn, A.M., *'Sois-un homme!' La construction de la masculinité au XIXe siècle* (Parijs 2009).

Tester, K., *The flâneur* (Londen 1994).

Timmermans, A.W., *Tim's herinneringen* (Amsterdam 1983).

Wijfes H., *Journalistiek in Nederland 1850-2000* (Amsterdam 2009).

Websites

<http://www.dbnl.org>

http://www.jeankoene.nl/pdf/ws02_hoofdstuk5.pdf.

<http://www.literatuurgeschiedenis.nl/lg/19de/auteurs/lg19031.html>.

AUTEURSRECHT

Op alle publicaties rust auteursrecht. Alle door de JHSG gepubliceerde stukken zijn uitsluitend bedoeld voor persoonlijk gebruik. Op verveelvoudiging van werk staan de sancties die de auteurswet aan schrijvers en uitgevers verleent.

Het is wel mogelijk toestemming vooraf te vragen wanneer verveelvoudiging overwogen wordt.